

PREDNOSTI I
RIZICI UPOTREBE
VJEŠTAČKE
INTELIGENCIJE
U MEDIJSKOM SEKTORU

unesco

Finansira
Evropska unija

Autori:

Aneta Spaić

Ranko Vujović

Paula Petričević

Ilija Jovičević

Ovo istraživanje je nastalo kao dio UNESCO-ovog projekta „Izgradnja povjerenja u medije u Jugoistočnoj Evropi: podrška novinarstvu kao javnom dobru”, koje finansira EU. Istraživanje je realizovano u saradnji Medijskog savjeta za samoregulaciju i dva ombudsmana - ombudsmanke Vijesti i Monitora i ombudsmana Dana.

#TrustinMediaSEE

Sadržaj ovog dokumenta je isključiva odgovornost njegovih autora i ni u kom slučaju ne odražava stavove UNESCO-a ili Evropske Unije.

I. UVOD.....	5
II. EVROPSKA REGULATIVA, VJEŠTAČKA INTELIGENCIJA (AI) I MEDIJI.....	7
II.1. Regulatorni okvir Evropske unije	7
II.1.1. Analiza relevantnih aspekata Zakona o AI	10
II.1.2. Analiza Zakona o AI u kontekstu medija	11
II.1.2.1. Transparentnosti odgovornost.....	12
II.1.2.2. Algoritamska pristrasnost i etički izazovi.....	12
II.1.2.3. Kontrola primjene - nadležnost i sankcije	12
II.1.2.4. Zaštita privatnosti i zaštita podataka	13
II.2. Regulatorni okvir Savjeta Evrope.....	13
II.2.1. Smjernice za odgovornu upotrebu sistema vještačke inteligencije u novinarstvu	14
II.2.1.1. Odluka medijskih organizacija i novinara da implementiraju sisteme vještačke inteligencije	16
II.2.1.2. Identifikacija i nabavka sistema AI – medijske organizacije i profesionalni korisnici	16
II.2.1.3. Uključivanje alata AI u profesionalnu i organizacionu praksu	17
II.2.1.4. Odgovorna upotreba alata AI u odnosu na korisnike i društvo	18
II.2.2. Platforme koje distribuiraju vijesti	18
II.2.3. AI i samoregulacija medija	19

III. Analiza stavova eksperata – glasovi struke o razumijevanju i mogućnostima primjene AI u novinarstvu.....	24
III.1. AI kao tihi pokretač transformacije novinarstva	24
III.2. Prednosti vještačke inteligencije u novinarstvu: bogatiji sadržaj, efikasnost i nove mogućnosti vizuelizacije.....	24
III.3. Ključni rizici: efikasnost po cijenu homogenizacije sadržaja, dezinformacija, pada kvaliteta i etičkih standarda	25
III.4. Upotreba AI u redakcijama: granice automatizacije i nezamjenjiva ljudska suština novinarstva.....	28
III.4.1. Regulisanje AI kroz kodekse i profesionalne standarde	31
III.5. Razvoj zakonskih okvira za korišćenje AI u novinarstvu	32
III.6. Označavanje sadržaja AI – način i mjera	33
III.7. Edukacija kao osnova za etičnu i sigurnu upotrebu AI	34
III.8. AI i demokratija: između potencijala i prijetnje.....	36
IV. UMJESTO ZAKLJUČKA: ETIČKE SMJERNICE O UPOTREBI AI U NOVINARSTVU	38
IV.1. Transparentnost.....	38
IV.2. Ljudska kontrola i odgovornost.....	38
IV.3. Tačnost i provjera informacija	38
IV.4. Upotreba AI u kreiranju vizuelnog sadržaja	38
IV.5. Očuvanje integriteta i uredničke autonomije	39
IV.6. Prevencija homogenizacije i očuvanje pluralizma	39
IV.7. Poštovanje autorskih prava i intelektualne svojine	39
IV.8. Zaštita privatnosti i dostojanstva.....	39
IV.9. Edukacija i digitalna pismenost	39
IV.10. AI u novinarstvu i demokratski principi.....	39

I. UVOD

Etička načela i smjernice za nove načine i područja djelanja često se definišu tamo gdje dolazi do prekoračenja, prestupa u istraživanju novih *terrae incognitae*. Upravo na tim mjestima „loma“ i odstupanja od opštih principa, odnosno njihove loše, neadekvatne ili nepotpune primjene, nastaju nove i novom kontekstu primjerene norme. U ovom slučaju, to su norme kojima treba da se rukovode svi koji dolaze nakon tzv. velikih pionira, onih koji su prvi, često na pogrešan način, istraživali kako i u kojoj mjeri možemo koristiti vještačku inteligenciju (AI), te kako da tu moćnu alatku držimo u našim, još uvijek nedovoljno snažnim rukama.

Pomenuti pioniri danas su globalno prepoznati po kontroverznim eksperimentisanjima s upotrebom vještačke inteligencije u novinarstvu. Vodili su fiktivne, AI generisane intervjue, na primjer, s pokojnom dobitnicom Nobelove nagrade za književnost¹ ili s trajno onespoboljenim prvakom Formule 1², otpuštali voditelje informativnih emisija kako bi ih nadomjestili avatarima³, nevjerovatnom brzinom plasirali brojne stručne članke bez navođenja autora, iako ih je kreirala vještačka inteligencija⁴, objavljivali uvodnike koje je navodno sastavila AI, ali su potom prošli „ljudsku redakтуру“⁵ itd.

Danas, međutim, veću zabrinutost izaziva sve češća upotreba AI za kreiranje sofisticiranih dipfejk (*deepfake*) sadržaja. Lažni intervju s Mihaelom Šumaherom sigurno je duboko uznemirio njegovu porodicu⁶ i izazvao bijes javnosti zbog očiglednog izostanka pristanka slavnog šampiona i komercijalizacije njegove invalidnosti. Razgovor sa Šimborskom dvanaest godina nakon njene smrti naišao je na ogorčene reakcije javnosti, koja je generisanje odgovora i kloniranje pjesnikinjinog glasa doživjela kao sknavljenje njenog lika i djela. Pa ipak, javnost nije bila u zabludi da su ovi glasovi slavnih koji više ne mogu da govore – zaista njihovi, autentični.

Posebnu prijetnju, koja kao takva zahtijeva i posebnu vrstu opreza, danas predstavljaju AI generisani intervjui i video-snimci aktivnih javnih ličnosti, najčešće političara, koji mogu direktno uticati na njihov rejting ili na ishod izbora. Takvi sadržaji ne samo da podrivaju legitimitet demokratskih procesa, već i urušavaju povjerenje u medije i njihovu ulogu u savremenom društvu.

Novo vrijeme i nove tehnologije nametnule su novinarstvu i medijima možda neočekivan zadatak – da preispitaju sopstvenu ulogu i redefinišu je pokušavajući da odgovore na neka pitanja. Na primjer, što danas znači biti novinar? Što je novinarstvo, što su mediji? Mogu li mediji uopšte preživjeti u starom obliku i pod starim imenom u novom, digitalnom okruženju, koje je u velikoj mjeri oblikovano

1 Više o tome na: <https://www.polskieradio.pl/395/7791/artykul/3439588.interview-with-a-polish-nobel-laureate-raises-controversy-ai-takes-over-journalism>; <https://www.nytimes.com/2024/11/03/world/europe/poland-radio-station-ai.html>.

2 Više na: <https://www.independent.co.uk/f1/michael-schumacher-family-sues-interview-now-b2323213.html>.

3 Više na: https://www.lemonde.fr/economie/article/2024/11/03/en-pologne-l-intelligence-artificielle-dans-une-radio-tournee-au-fiasco_6374002_3234.html?utm_source=chatgpt.com.

4 Više na: https://www.wired.com/story/cnet-published-ai-generated-stories-then-its-staff-pushed-back/?utm_source=chatgpt.com; https://www.theverge.com/2023/11/25/23571082/cnet-ai-written-stories-errors-corrections-red-ventures?utm_source=chatgpt.com.

5 Više na: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/sep/08/robot-wrote-this-article-gpt-3> (posebno obratiti pažnju na napomenu uredništva na kraju uvodnika).

6 Porodica je tužila medij koji je objavio „intervju“ i dobila spor, kao i obeštećenje od 200.000 EUR. Više o tome na: <https://www.theguardian.com/sport/article/2024/may/23/michael-schumacher-family-win-legal-case-against-publisher-over-fake-ai-interview>.

vještačkom inteligencijom? Može li i da li će AI zaista zamijeniti novinare i novinarkе, prevodioce i prevoditeljke, dizajnere i dizajnerke, profesore i profesorice? Odgovor na ova pitanja zavisi od toga kako definišemo smisao i svrhu navedenih profesija.

Ako misiju novinarstva definišemo kao osiguravanje prava svih građana na pristup kvalitetnim i tačnim informacijama koje nam omogućavaju da, kao pojedinci i društvo, budemo obaviješteni i na osnovu toga donosimo smislene odluke, te ako medije shvatimo kao pouzdane posrednike u tom procesu – jasno je da ih nije moguće zamijeniti alatom, što AI jeste. Slično razumijevanje misije novinarstva i etične upotrebe vještačke inteligencije izraženo je u *Pariskoj povelji o vještačkoj inteligenciji*, prvom međunarodnom etičkom standardu koji se odnosi na AI i novinarstvo.⁷ Izradu Povelje inicirali su Reporteri bez granica (RSF), a kreirala ju je komisija kojom je predsjedavala novinarka i dobitnica Nobelove nagrade za mir Marija Resa (Maria Ressa). Ovim dokumentom utvrđeno je deset ključnih principa za očuvanje integriteta informacija i društvene uloge novinarstva. Oni, između ostalog, nalažu: da novinari budu vođeni etikom pri korišćenju tehnologije i upravljanja tehnološkim izborima unutar medija; da centralna uloga ljudskog djelovanja u uređivačkim procesima ostane očuvana; da mediji osiguraju jasno razlikovanje autentičnog i sintetičnog sadržaja, kao i da aktivno učestvuju u globalnom upravljanju AI tehnologijama i brane održivost novinarstva u pregovorima s tehnološkim kompanijama.⁸

Hana Melers (Hanna Möllers), predstavnik Evropske federacije novinara (EFJ) u komisiji koja je izradila Povelju, kaže:

„Na kraju dana, AI nije ništa više od alata. Hoće li se nož koristiti za kuvanje ili za ubijanje zavisi od toga kako ga koristimo. Ne zabranjujemo upotrebu noževa, kriminalizujemo ubistvo. Ne treba zabraniti vještačku inteligenciju, ali je treba regulisati kako bismo razvili konstruktivan pristup AI koji promovise demokratiju i novinarstvo. Zato su nam potrebne smjernice (...).“⁹

U duhu ovih riječi, osnovna svrha priručnika koji je pred vama nije samo medijska regulatorna i samoregulatorna kontekstualizacija AI, već i formulisanje smjernica koje crnogorskoj medijskoj zajednici mogu pomoći u rješavanju dilema koje se javljaju u svakodnevnom radu. Kreirali smo ih kroz razgovore s nacionalnim, regionalnim i međunarodnim ekspertima iz oblasti medija i novih tehnologija, s ciljem da crnogorskim novinarima i novinarkama pomognemo u rukovanju ovim obećavajućim, prijetjećim, korisnim, ali halucinacijama¹⁰ i predrasudama sklonim alatom – vještačkom inteligencijom.

7 Dostupno na: <https://rsf.org/sites/default/files/medias/file/2023/11/Paris%20Charter%20on%20AI%20and%20Journalism.pdf>.

8 Više na: <https://rsf.org/en/rsf-and-16-partners-unveil-paris-charter-ai-and-journalism>.

9 Više na: <https://www.snh.hr/pariska-povelja-o-umjetnoj-inteligenciji-i-novinarstvu/>.

10 Neki teoretičari smatraju problematičnom upotrebu pojma 'halucinacija', budući da halucinacije uključuju perceptivno iskustvo, odnosno predstavljaju opažaj koji se javlja bez odgovarajuće objektivne čulne stimulacije, što u slučaju grešaka koje npr. ChatGPT pravi nije slučaj. Kritičari navode da se korišćenjem ovog termina psihologizuje i antropomorfizuje AI, pa umjesto toga predlažu termin 'konfabulacija'. Uporedi: T. Stening, "What are AI chatbots actually doing when they 'hallucinate'? Here's why experts don't like the term" (<https://news.northeastern.edu/2023/11/10/ai-chatbot-hallucinations/>); B. Edwards, "Why Chat GPT and Bing Chat are so good at making things up" (<https://arstechnica.com/information-technology/2023/04/why-ai-chatbots-are-the-ultimate-bs-machines-and-how-people-hope-to-fix-them/>); T. Z. Ramsøy, "The Misunderstood Musings of AI: Confabulation, Not Hallucination" (<https://thomasramsoy.com/index.php/2024/03/12/the-misunderstood-musings-of-ai-confabulation-not-hallucination/>).

II. EVROPSKA REGULATIVA, VJEŠTAČKA INTELIGENCIJA (AI) I MEDIJI

II.1. Regulatorni okvir Evropske unije

Pojava i primjena vještačke inteligencije (AI) na unutrašnjem tržištu Evropske unije bila je praćena nizom regulatornih inicijativa različitog obima, značaja i dometa, s ciljem da se obezbijedi etična i odgovorna upotreba ove tehnologije.

Evropska unija preduzela je pionirski zakonodavni napor na globalnom nivou u oblasti vještačke inteligencije – Zakon o vještačkoj inteligenciji¹¹ (u daljem tekstu: Zakon o AI) predstavljajući prvu regulatornu inicijativu koja teži da uspostavi i uredi upravljanje ovom tehnologijom.

Usvajanje Zakona o AI otvorilo je pitanje njegovih implikacija na medijski ekosistem, posebno u domenu rizika koje primjena vještačke inteligencije nosi za novinarsku praksu, autorska prava i prava korisnika medijskih sadržaja.¹²

Usvajanju Zakona o AI prethodilo je više regulatornih inicijativa. Među najvažnijima je *Koordinisani plan o vještačkoj inteligenciji*, predstavljen u okviru *Komunikacije Evropske komisije sa Evropskim parlamentom, Evropskim Savjetom, Evropskim ekonomsko-socijalnim komitetom i Komitetom regiona* iz 2018. godine (COM (2018) 795).¹³ Komisija je predložila da se s državama članicama radi na koordinisanom planu o vještačkoj inteligenciji do kraja 2018, s namjerom da se maksimizuje uticaj investicija na nivou EU i na nacionalnom nivou, podstakne sinergija i saradnja širom Unije, razmijene najbolje prakse i zajednički definiše pravac razvoja, kako bi se osiguralo da EU kao cjelina ostane konkurentna na globalnom nivou. Predlog koordinisanog plana zasnovan je na *Deklaraciji o saradnji u oblasti vještačke inteligencije*,¹⁴ koja je donijeta na Digitalni dan 2018. godine (10. april). Deklaraciju su potpisale sve države članice EU i Norveška.

Etičke smjernice za pouzdanu vještačku inteligenciju iz 2018. godine¹⁵ (u daljem tekstu: Etičke smjernice) polaze od toga da su sistemi vještačke inteligencije alati koji mogu unaprijediti pojedinačnu i kolektivnu dobrobit. U njima se izdvajaju četiri etička načela, zasnovana na temeljnim pravima, koja se moraju poštovati kako bi se osiguralo da se sistemi vještačke inteligencije razvijaju, uvode i upo-

11 Uredba (EU) 2024/1689 Evropskog parlamenta i Savjeta od 13. juna 2024. o utvrđivanju usklađenih pravila o vještačkoj inteligenciji i o izmjeni uredaba (EZ) br. 300/2008, (EU) br. 167/2013, (EU) br. 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 i (EU) 2019/2144, te direktiva 2014/90/EU, (EU) 2016/797 i (EU) 2020/1828 (Akt o vještačkoj inteligenciji). Više o tome vidjeti na: [Uredba - EU - 2024/1689 - EN - EUR-Lex](#).

12 Više na: [The EU AI Act and its implications for the media sector | AlgoSoc](#).

13 Coordinated Plan on Artificial Intelligence, Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 7.12.2018; COM (2018) 795. Dostupno na: [EUR-Lex - 52018DC0795 - EN - EUR-Lex](#).

14 Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52018DC0795>. Takođe, relevantan je Izvještaj s preporukama Komisiji za građansko-pravna pravila o robotici (2015/2103 (INL)), koji odražava sve veću potrebu za jasno definisanim pravnim okvirom koji će odgovarati novim tehnološkim izazovima: *REPORT with Recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics* | A8-0005/2017 | [European Parliament](#), 27.1.2017.

15 Dostupno na: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>.

trebaju na pouzdan način. To su:¹⁶ (i) poštovanje ljudske autonomije,¹⁷ (ii) sprečavanje nastanka štete,¹⁸ (iii) pravednost¹⁹ i (iv) objašnjivost.²⁰ Ova načela određena su kao etički imperativi koje bi stručnjaci za vještačku inteligenciju uvijek morali imati na umu i poštovati, a ovdje su navedena redom kojim su izložena u Povelji EU, ne implicirajući hijerarhiju u značaju.

U Etičkim smjernicama se upozorava na potrebu posebne pažnje prema ranjivim grupama, kao što su djeca, osobe s invaliditetom i druge kategorije koje su istorijski bile u nepovoljnom položaju ili su izložene riziku od isključenosti. Dodatno, ukazuje se na važnost etičkog postupanja u situacijama koje karakteriše neravnoteža moći ili informisanosti – na primjer, između poslodavaca i zaposlenih, preduzeća i potrošača, medija i konzumenata medijskih sadržaja.

Dokument *Izgradnja povjerenja u vještačku inteligenciju usmjerenu na čovjeka*, COM (2019) 168,²¹ naglašava potrebu razvoja AI u službi čovjeka.

*Bijela knjiga o vještačkoj inteligenciji: Evropski pristup izvrsnosti i povjerenju*²² iz 2020. godine navodi da se postojeće zakonodavstvo Unije mora postepeno prilagođavati razvoju novih tehnologija, i to kroz tri inicijative: (1) usvajanje novog, koherentnog pravnog okvira za AI, (2) regulisanje pitanja odgovornosti za korišćenje novih tehnologija zasnovanih na AI i (3) revizija zakonodavstva o bezbjednosti.²³

Podsticanje evropskog pristupa vještačkoj inteligenciji, COM (2021) 205,²⁴ dokument je kojim se poziva na razvoj sistemâ koji omogućavaju veću sigurnost, efikasnost i inovativnost u oblasti vještačke

16 Vidjeti uvodnu izjavu 48 (recital 48) Etičkih smjernica za pouzdanu vještačku inteligenciju: https://www.europarl.europa.eu/meet/docs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/JURI/DV/2019/11-06/Ethics-guidelines-AI_HR.pdf.

17 Prema uvodnoj izjavi 50 (recital 50), osnovna prava na kojima se temelji EU usmjerena su na osiguravanje poštovanja slobode i autonomije ljudskih bića. Osobe koje su u interakciji sa sistemima vještačke inteligencije moraju zadržati potpuno i djelotvorno samoodređenje i mogućnost da učestvuju u demokratskom procesu.

18 Prema uvodnoj izjavi 51 (recital 51), sistemi vještačke inteligencije ne bi smjeli uzrokovati štetu ili na neki drugi način negativno uticati na ljude. To podrazumijeva zaštitu ljudskog dostojanstva, duhovnog i tjelesnog integriteta čovjeka. Sistemi vještačke inteligencije i okruženja u kojima djeluju moraju biti sigurni i zaštićeni. Oni moraju biti tehnički otporni i trebalo bi osigurati da ne budu izloženi zlonamjernoj upotrebi.

19 Prema uvodnoj izjavi 52, razvoj, uvođenje i upotreba sistema vještačke inteligencije moraju biti pravedni. Iako je neupitno da postoji mnogo različitih tumačenja pravednosti, ovdje se polazi od premise da pravednost ima svoju materijalnu i proceduralnu dimenziju. Materijalna dimenzija podrazumijeva obavezu osiguravanja ravnopravne i pravedne raspodjele koristi i troškova, kao i osiguravanja da pojedinci i grupe ne budu pod utjecajem nepravedne pristrasnosti, diskriminacije i stigmatizacije. Ako bi se izbjegle nepravedne pristrasnosti, sistemi vještačke inteligencije mogli bi čak i povećati pravednost društva. Uz to, potrebno je podsticati jednake mogućnosti u pogledu pristupa obrazovanju, robu, uslugama i tehnologiji.

20 Prema uvodnoj izjavi 53, objašnjivost je ključna za izgradnju i održavanje povjerenja korisnika u sisteme vještačke inteligencije. To znači da procesi treba da budu transparentni, da treba otvoreno saopštiti mogućnosti i svrhu sistema vještačke inteligencije, da odluke koje se donose moraju biti takve da se mogu, u najvećoj mogućoj mjeri, objasniti i onima na koje one direktno ili indirektno utiču.

21 Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Building Trust in Human-Centric Artificial Intelligence, Brussels, 8.4.2019, COM (2019) 168. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019DC0168>.

22 *White Paper on Artificial Intelligence: a European approach to excellence and trust*, European Commission, 19. februar 2020. Dostupno na: https://commission.europa.eu/document/download/d2ec4039-c5be-423a-81ef-b9e44e79825b_en?filename=commission-white-paper-artificial-intelligence-feb2020_en.pdf.

23 D. Prlja, G. Gasmi, V. Korać, Artificial Intelligence in the EU Legal System, Institute for Comparative Law, Belgrade 2021, str. 107. Vidjeti i: S. Grbović, J. Đurišić, "AI Act – Striking a delicate balance between regulation and innovation", Proceedings Book with Peer Review on Scholarly Papers, Zagreb, 2022.

24 Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Fostering a European approach to Artificial Intelligence, Brussels, 21.4.2021, COM (2021) 205 final. Dostupno na: [COM_COM\(2021\)0205_EN.pdf](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0205).

inteligencije. Za dalju primjenu AI značajna je i Direktiva o zaštiti potrošača (EU 2020/1828),²⁵ koja dodatno štiti prava korisnika digitalnih proizvoda i usluga, uključujući i one koje se temelje na AI. Uz to, Rezolucija Evropskog parlamenta od 20. oktobra 2020. godine (2020/2014 (INL)) donosi preporuke Komisiji o uspostavljanju režima građanske odgovornosti za vještačku inteligenciju.²⁶

Zakon o digitalnim uslugama (DSA)²⁷ i Zakon o digitalnom tržištu (DMA),²⁸ usvojeni 2020. godine, predstavljaju ključne regulatorne okvire za digitalne usluge i tržišta, s posebnim naglaskom na platforme koje koriste AI za upravljanje korisničkim podacima i tržišnim praksama. DSA uvodi zahtjeve za transparentnost u vezi s algoritamskim sistemima preporuka koje platforme koriste za distribuciju sadržaja – što može imati direktne implikacije na slobodu medija budući da takvi mehanizmi potencijalno oblikuju javno mnjenje i pristup informacijama. S druge strane, DMA se fokusira na suzbijanje monopolističkih praksi velikih digitalnih platformi, poput Gugla (Google) i Fejsbuka (Facebook), a bavi se i pitanjem fer tržišnih uslova, pa time i etične upotrebe AI u digitalnom okruženju.

Opšta uredba o zaštiti podataka (GDPR) ostaje relevantna i u kontekstu AI, jer reguliše obradu ličnih podataka putem automatizovanih sistema, uključujući i one koji se temelje na vještačkoj inteligenciji. To znači da i obrada podataka putem AI mora biti usklađena s principima zakonitosti, transparentnosti tačnosti, da mora poštovati zabranu diskriminacije, zaštitu potrošača, pravosudnu saradnju u krivičnim predmetima itd.²⁹

Usvajanje Zakona o AI 2024. godine predstavlja najvažniji korak u pravcu regulacije vještačke inteligencije u okviru Evropske unije, jer nudi sveobuhvatan okvir za etičnu i odgovornu upotrebu AI tehnologija širom EU.

Naposlijetku, nedavno je usvojena *Uredba Evropskog parlamenta i Savjeta o uspostavljanju zajedničkog okvira za medijske usluge na unutrašnjem tržištu i izmjeni Direktive 2010/13/EU* (Evropski akt o slobodi medija – EMFA).³⁰ U članu 18 ove uredbe propisano je da veoma velike onlajn platforme (tzv. VLOP-ovi) moraju osigurati sistemsku funkciju koja pružaocima medijskih usluga onemogućava distribuciju AI generisanog sadržaja bez uredničke kontrole i ljudskog nadzora.

25 Dostupno na: [Direktiva - 2020/1828 - FN - EUR-Lex](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020L1828).

26 European Parliament resolution of 20 October 2020 with recommendations to the Commission on a civil liability regime for artificial intelligence (2020/2014(INL)). Dostupno na: [EUR-Lex - 52020IP0276 - FN - EUR-Lex](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020IP0276).

27 Dostupno na: [Digital Services Act | EUR-Lex](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020L1123).

28 Dostupno na: [Digital Markets Act | EUR-Lex](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020L1123).

29 D. Prlja, G. Gasmi, V. Korać, *ibid.*, str. 107. Vidjeti takode: S. Grbović, J. Đurišić, *op.cit.*, str. 7. Više o tome: Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) (Text with EEA relevance). Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679>.

30 Dostupno na: [Uredba - EU - 2024/1083 - FN - EUR-Lex](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52024L1083).

II.1.1. Analiza relevantnih aspekata Zakona o AI

Zakon o vještačkoj inteligenciji pruža okvir za upravljanje rizicima povezanim s tehnologijama AI. Ti rizici su podijeljeni u četiri kategorije: neprihvatljiv, visok, ograničen i minimalan rizik. Ova podjela je važna jer se u zavisnosti od kategorije rizika primjenjuju i različite mjere kontrole – strože mjere kontrole predviđene su za sisteme vještačke inteligencije koji su klasifikovani kao rizični.³¹

U kategoriju neprihvatljivog rizika spadaju sistemi vještačke inteligencije koji su u direktnoj su-protnosti s osnovnim evropskim vrijednostima i ljudskim pravima, pa im je kao takvima zabranjena upotreba na tržištu EU. Takođe, zabranjuje se manipulacija ljudima i određenim ranjivim grupama, na primjer, „sistemi u kojima se primjenjuju subliminalne tehnike, koje mogu izazvati značajne nes-vjesne promjene u ponašanju osobe na način koji uzrokuje, ili bi mogao da uzrokuje, fizičku ili psi-hičku štetu toj ili drugoj osobi”.³²

Sistemi vještačke inteligencije visokog rizika određuju se prvenstveno prema njihovom potencijal-nom negativnom uticaju na zdravlje i bezbjednost pojedinaca. Zbog toga za te sisteme važi obaveza strogih provjera i ocjenjivanja usklađenosti, uključujući i registraciju kod Evropske komisije prije ulaska na tržište EU, kako bi se mogli stalno pratiti. U ovu kategoriju spadaju: AI sistemi za biometri-jsku identifikaciju i kategorizaciju pojedinaca; sistemi koji se koriste za slanje i prioritizaciju slanja hitnih službi (medicinska pomoć, vatrogasci, policija); AI sistemi uključeni u javnu infrastrukturu po-trebnu za snabdijevanje gasom, vodom i električnom energijom; AI sistemi koji se koriste za pristup obrazovanju; sistemi za procjenu individualnih sposobnosti prilikom zapošljavanja; sistemi vještačke inteligencije koje policija koristi za sprovođenje prava u oblasti azila, migracija, granične kontrole, kao i AI sistemi koji se koriste u radu pravosudnih organa, u upravljanju rizicima, podacima, evidenci-jama, transparentnošću, ljudskim nadzorom, otpornošću i sajber bezbjednošću.³³

AI sistemi ograničenog (niskog) rizika ne predstavljaju ozbiljnu prijetnju po zdravlje i bezbjednost lju-di, ali nose rizik manipulacije. To su sistemi koji se bave komunikacijom s ljudima, prepoznaju njihove emocije i pripadnost određenim grupama, generišu sadržaj ili manipulišu njime i sl. Iako zbog svojih karakteristika ne podliježu složenim procedurama provjere da bi dobili dozvolu (kao sistemi visokog rizika), ipak se zahtijeva ispunjavanje određenih kriterijuma transparentnosti prema korisnicima radi pristupa tržištu EU.³⁴

Sistemi vještačke inteligencije koji se koriste za igrice, filtere za neželjenu poštu i sl. spadaju u sisteme minimalnog rizika, zbog čega su izuzeti od zahtjeva predviđenih Zakonom o AI.³⁵

Zakon o AI jasno identifikuje visokorizične sisteme vještačke inteligencije, među kojima se nalaze oni koji se koriste za kreiranje i distribuciju sadržaja na digitalnim platformama, algoritmi za pre-poznavanje lica i za automatsko generisanje medijskog sadržaja. Kategoriji visokorizičnih pripadaju

31 S. Grbović, J. Đurišić, *op.cit.*, str. 5.

32 Član 5 Zakona o AI. Takođe vidjeti: S. Grbović, J. Đurišić, *ibid*, Zagreb, 2024, str. 6.

33 Članovi 9–15 Zakona o AI. Vidjeti: D. Prlja, G. Gasmi, V. Korać, *ibid*, str. 120. S. Grbović, J. Đurišić, *ibid*, Zagreb, 2022.

34 Član 52 Zakona o AI.

35 Član 69 Zakona o AI.

i sistemi koji mogu imati značajan uticaj na ljudska prava i slobode. Na primjer, algoritmi za person-alizovane preporuke sadržaja na društvenim mrežama mogu snažno uticati na formiranje javnog mn-jenja i slobodu izražavanja. Prema članu 6 Zakona o AI, u slučajevima kada se vještačka inteligencija koristi za automatizovano odlučivanje ili prepoznavanje sadržaja, neophodno je uvesti dodatne mjere zaštite kako bi se smanjio rizik od manipulacije i dezinformacija.

II.1.2. Analiza Zakona o AI u kontekstu medija

Zakon o AI, usvojen 2024. godine, predstavlja ključni regulatorni okvir za razvoj i primjenu vještačke inteligencije unutar Evropske unije. On definiše različite nivoe rizika koji primjena AI nosi (neprih-vatljiv, visok, ograničen i minimalan rizik), pri čemu svaki nivo zahtijeva različite regulatorne mjere. Zakon o AI ne fokusira se direktno na medije, niti se u njegovom tekstu, bilo u uvodnim izjavama (recitalima) ili u normativnom dijelu, eksplicitno pominju mediji i pružaoci medijskog sadržaja. Ipak, postoje aspekti ovog akta koji su relevantni za medijski sektor. To se posebno odnosi na proizvodnju sadržaja, distribuciju vijesti, širenje dezinformacija, transparentnost algoritama, odgovornost za dezinformacije, etičku primjenu tehnologije i zaštitu prava korisnika. U tom smislu, jasno je da Zakon o AI ima značajan uticaj na slobodu medija, jer reguliše rizike diskriminacije, povrede privatnosti i neetičkog korišćenja vještačke inteligencije u različitim sektorima, uključujući i medijski.

Pitanje da li primjena vještačke inteligencije u medijima treba da bude označena kao visokorizična i da kao takva podliježe najstrožim aspektima regulative povezano je sa širim diskusijama o uti-caju algoritamski vođenih platformi na osnovna prava, kao što su sloboda izražavanja i pravo na privatnost. Novije naučne analize pokazuju da pristup medijskom sadržaju putem digitalnih plat-formi postaje ključan za učešće u savremenom društvu,³⁶ a sve veći broj naučnika ukazuje na rizike primjene vještačke inteligencije u medijima – širenje dezinformacija, digitalnu isključenost, strano miješanje u demokratske procese, društvenu polarizaciju. Zakon o AI medijske sadržaje ne svrstava u visokorizične,³⁷ ali je očekivano da će određeni aspekti primjene vještačke inteligencije u medijima u budućnosti biti tako klasifikovani – tim prije što kriterijumi za identifikaciju visokog rizika ukl-jučuju i potencijalne negativne uticaje na osnovna prava, relevantnost sistema za inkluzivno društvo, kao i neravnotežu moći između pružalaca i korisnika usluga AI sistema.³⁸ Već je u Nacrtu zakona o digitalnim uslugama prepoznato da automatizovani sistemi za moderiranje sadržaja mogu biti izvor sistemskih rizika za osnovna prava, što opravdava dodatnu regulaciju, posebno u slučaju veoma velikih onlajn platformi.³⁹

Primjena AI u medijima je važna tema, kako iz ugla korisnika tako i iz ugla kreatora tehnologija. Za-kon o AI pruža široku definiciju vještačke inteligencije, grupišući različite tehnologije prema stepenu rizika koji nose (od nisko rizičnih do visoko rizičnih), što određuje i nivo regulative koja se na njih primjenjuje.

36 N. Helberger, N. Diakopoulos, *AI Act and How It Matters for Research into AI in Media and Journalism*. Dostupno na: https://pure.uva.nl/ws/files/153196206/The_European_AI_Act_and_How_It_Matters_for_Research_into_AI_in_Media_and_Journalism.pdf, str. 4.

37 Više o tome vidjeti na: *The EU AI Act and its implications for the media sector* | AlgoSoc.

38 N. Helberger, N. Diakopoulos, *ibid*.

39 Napoli 2019, Appelman *et al.* 2019, Colomina *et al.* 2021, Balkin 2017, navedeno u: N. Helberger, N. Diakopoulos, *ibid*.

Stoga mediji, kao korisnici AI servisa, moraju biti odgovorni pri odabiru tih tehnologija i transparentni u njihovoj upotrebi.⁴⁰ Pa iako Zakon o AI ne sadrži specifične odredbe o medijima, on ima jasne implikacije na medijski sektor – algoritamske preporuke, odgovornost za generisani sadržaj, transparentnost i zaštita privatnosti jesu teme koje se odnose i na medijske sisteme i djelovanja.

Ustanovljavanjem smjernica o razvoju i primjeni AI sistema utićaće se na zaštitu slobode medija, pluralizma i osnovnih ljudskih prava. Mediji će biti podložni regulatornim zahtjevima koji se odnose na obavezu transparentnosti i odgovornosti, što je ključno za očuvanje etičkih normi i borbu protiv dezinformacija.

11.1.2.1. Transparentnosti odgovornost

Zakon o vještačkoj inteligenciji nalaže transparentnost u korišćenju AI sistema, što je izuzetno relevantno za medije. On takođe propisuje da se korisnicima mora jasno objasniti na koji način AI učestvuje u oblikovanju sadržaja koji im je prikazan, uključujući algoritamske preporuke na platformama za vijesti.⁴¹ To znači da bi medijske organizacije trebalo da imaju obavezu informisanja korisnika o načinu rada AI tehnologija koje se koriste na njihovim platformama, na primjer, za personalizaciju vijesti ili za automatsko generisanje članaka. Takav, odgovoran pristup od ključnog je značaja za očuvanje slobode medija i pluralizma, jer transparentnost smanjuje rizike zloupotrebe, skrivenih manipulacija informacijama i javnim mnjenjem. Iako mediji nisu klasifikovani kao visokorizični, dužni su poštovati zahtjeve transparentnosti, naročito kad je riječ o upotrebi četbotova, moderiranju sadržaja i algoritamskim preporukama.⁴²

11.1.2.2. Algoritamska pristranost i etički izazovi

Algoritamska pristrasnost može dovesti do selektivnog prikaza vijesti i favorizovanja određenih izvora. Ako algoritmi za preporuku sadržaja favorizuju izvore koji su politički pristrasni ili šire dezinformacije, to ozbiljno ugrožava slobodu medija i pluralizam. Zbog toga je regulacija pristrasnosti AI ključna za očuvanje medijske objektivnosti i zaštitu interesa građana.

II.1.2.3. Kontrola primjene - nadležnost i sankcije

Zakon o AI predviđa nadzor i kontrole kvaliteta u primjeni vještačke inteligencije, kao i sankcije u slučaju nepravilnosti i kršenja propisa.⁴³ U tom cilju, predlaže se osnivanje evropskog komiteta za vještačku inteligenciju i evropskog supervizora za zaštitu podataka,⁴⁴ a svaka država članica treba da imenuje nadležne nacionalne organe i nadzorno tijelo za sprovođenje Zakona o AI. Takođe, predviđa

40 [The EU AI Act and its implications for the media sector | AlgoSoc.](#)

41 *Ibidem.*

42 A. Schiffrin, *AI and the future of journalism: an issue brief for stakeholders*, UNESCO, 2024. Dostupno na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000391214>.

43 Članovi 56 i 57 Zakona o Al.

44 Član 56 Zakona o Al.

se i *ex post* tržišni nadzor, kako bi se obezbijedila usklađenost sistema AI sa specifičnim zahtjevima predstavljenim u Zakonu.⁴⁵ Shodno navedenom, medijske kuće koje koriste vještačku inteligenciju za kreiranje i distribuciju sadržaja mogu biti predmet inspekcija, čime se osigurava odgovornost u primjeni AI tehnologija, sprečavaju povrede etičkih normi i dezinformacije, a ukoliko se otkriju nepravilnosti, mogu trpjeti sankcije poput novčanih kazni ili drugih regulatornih mjera.

11.1.2.4. Zaštita privatnosti i zaštita podataka

Uporedo s *Opštom uredbom o zaštiti podataka* (GDPR), regulacijom zaštite privatnosti i podataka bavi se i Zakon o AI,⁴⁶ naročito u domenu upotrebe AI za analizu korisničkih podataka i generisanje personalizovanog sadržaja. Shodno ovom zakonu, pružaoci medijskih usluga moraju osigurati da svaki algoritamski sistem koji se koristi za prikupljanje i analizu podataka o korisnicima bude usklađen s principima privatnosti i zaštite podataka. Na taj način se sprečavaju moguće zloupotrebe korisničkih podataka u svrhu manipulacije informacijama, koja bi mogla ozbiljno ugroziti slobodu izražavanja i pravo na informisanost.

II.2. Regulatorni okvir Savjeta Evrope

Savjet Evrope se kroz niz dokumenata bavio vještačkom inteligencijom, prije svega njenim uticajem na ljudska prava. Neophodno je pomenuti preporuke Komiteta ministara o podsticanju povoljnog okruženja za kvalitetno novinarstvo u digitalnom dobu (CM/Rec(2022)4)⁴⁷ i o uticaju algoritamskih sistema na ljudska prava (CM/Rec(2020)1)⁴⁸, kao i *Deklaraciju Komiteta ministara o manipulativnim kapacitetima algoritamskih procesa*.⁴⁹ Najširi značaj svakako ima *Okvirna konvencija Savjeta Evrope o vještačkoj inteligenciji, ljudskim pravima, demokratiji i vladavini prava (CAI)*,⁵⁰ a veoma su važne i *Smjernice za odgovornu upotrebu sistema vještačke inteligencije u novinarstvu*,⁵¹ koje je usvojio Upravni komitet za informatičko društvo i medije Savjeta Evrope (CDMSI).

Konvencija o ljudskim pravima važan je dokument i u ovoj oblasti. Član 10, koji govori o slobodi izražavanja, ali i obavezama koje korišćenje tog prava podrazumijeva, može se primijeniti na upotrebu različitih komunikacionih tehnologija koje novinari koriste kao podršku u svakodnevnom radu. To uključuje obavezu da se AI sistemi koriste na način koji je kompatibilan s ljudskim pravima i osnovnim slobodama, koji podržava istinito informisanje kao javni interes, a medije kao platforme za javni diskurs i kritički nadzor javnosti. Osim zaštite slobode izražavanja, Konvencija je u ovom kontekstu

45 Član 61 Zakona o Al.

46 Članovi 5 i 13 Zakona o Al.

47 Dostupno na: <https://search.coe.int/cm/?f=%22CoEIdentifier%22:%5B%220900001680a5ddd0%22%22sort%22:%5B%22CoEValidation-Date%22Descending%22%5D>

48 Dostupno na: <https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:{%2209000016809e1154%22}%22sort%22:{%22CoEValidationDate%20Descending%22}%22}>.

49 Dostupno na: <https://search.coe.int/cm/%22CoEIdentifier%22:{%22090000168092dd4b%22},{%22sort%22:{%22CoEValidationDate%20Descending%22}}>

50 Dostupno na: <https://rm.coe.int/1680afae3c>

51 Dostupno na: <https://rm.coe.int/cdmsi-2023-014-guidelines-on-the-responsible-implementation-of-artific/1680adb4c6>.

relevantna i zato što poziva na poštovanje prava na privatnost (član 8), prava na ljudsko dostojanstvo i slobodu misli (član 9), kao i na zabranu diskriminacije (član 14).

Preporuka CM/Rec(2022)4 Komiteta ministara državama članicama o promociji povoljnog okruženja za kvalitetno novinarstvo u digitalnom dobu eksplicitno ohrabruje medijske organizacije da koriste mogućnosti digitalnih tehnologija, uključujući AI sisteme. Danas se mogućnost poštovanja ljudskih prava građana, novinara i medijskih organizacija ne može posmatrati izolovano od uticaja koje drugi akteri, kao što su tehnološke kompanije i informatički posrednici, imaju na medijske ekosisteme – na stvaranje, širenje i korišćenje informacija. S druge strane, sistemi vještačke inteligencije mogu imati korisnu primjenu u svim segmentima novinarskog rada, od istraživanja i analize podataka, preko produkcije i distribucije vijesti do interakcije s publikom.

U sljedećem odjeljku detaljnije ćemo se baviti *Smjernicama za odgovornu upotrebu vještačke inteligencije u novinarstvu* (u daljem tekstu: Smjernice), jer je to dokument koji u kontekstu ove studije ima najveći značaj. Smjernice su zasnovane na postojećim dokumentima Savjeta Evrope i usklađene s njima, posebno s *Okvirnom konvencijom o vještačkoj inteligenciji*.

II.2.1. Smjernice za odgovornu upotrebu sistema vještačke inteligencije u novinarstvu

U Smjernicama se definišu sistemi vještačke inteligencije u opštem smislu i sistemi vještačke inteligencije u novinarstvu.

AI sistem u opštem smislu definiše se kao „bilo koji algoritamski sistem (ili kombinacija takvih sistema) koji koristi metode izvedene iz statistike i drugih matematičkih oblasti za generisanje tekstualnih, zvučnih, slikovnih i drugih sadržaja, odnosno koji pomaže čovjeku ili zamjenjuje čovjeka u donošenju odluka“.⁵²

Novinarski AI sistemi predstavljaju „one sisteme vještačke inteligencije koji su direktno povezani s poslom ili praksom redovnog pružanja informacija o aktuelnim pitanjima od javnog interesa, uključujući istraživanja i specifične istraživačke zadatke koji čine osnovu novinarskih radova. Oni mogu uključivati (ali nisu ograničeni na) velike jezičke modele i generativnu vještačku inteligenciju koji se koriste u novinarske svrhe ili za potrebe određenog medija. Novinarski AI sistemi nisu jedna tehnologija, već niz različitih, često međusobno povezanih alata za automatizaciju određenih zadataka.“⁵³ Tipični korisnici vještačke inteligencije u novinarstvu su medijske kuće i njihovi zaposleni.

Sistemi vještačke inteligencije u širem smislu mogu se koristiti za generičke zadatke, zajedničke različitim poslovnim subjektima i organizacijama, i biti besprekorno integrisani u kancelarijski softver, pretraživače, pametne telefone i širok spektar drugog softvera i hardvera.

Novinarski AI sistemi, kako su u Smjernicama definisani, nalaze svoju primjenu u proizvodnji vijesti, na primjer, u analizi podataka za istraživačko novinarstvo i provjeru činjenica. Mogu se koristiti za automatsko generisanje teksta, video i audio sadržaja, za prevodjenje i transkripciju. Kad je riječ o distribuciji medijskog sadržaja, pomažu u povezivanju sadržaja s odgovarajućom publikom putem personalizacije i algoritama za preporuku vijesti, kao i u organizovanju i prilagođavanju sadržaja. Uz to, novinarski AI sistemi mogu biti sredstvo za interakciju s korisnicima, na primjer, putem četbotova i virtuelnih asistenata, ili za kreiranje novih modela naplate.

Dakle, novinarski AI sistemi mogu se koristiti za mnoge različite zadatke. Neki novinarski zadaci prikladniji su za automatizaciju od drugih. Rutinski zadaci, koji se mogu obaviti tako što se slijede eksplicitna uputstva, pogodniji su za automatizaciju, dok su zadaci koji zavise od konteksta, koji zahtijevaju stručnu procjenu, kreativnost i diskreciju manje podložni automatizaciji ili barem zahtijevaju veći ljudski nadzor i odobrenje. U obavljanju velikog dijela novinarskih zadataka uspjeh medijskih kuća često zavisi od tehnologije dobavljača AI sistema, podataka i računarske infrastrukture. Sposobnost inoviranja novinarskih AI sistema i njihovog korišćenja u skladu s profesionalnom etikom i ljudskim pravima može doprinijeti održivosti novinarstva u digitalnom dobu.

Stoga je cilj Smjernica da definišu principe za medijske organizacije i medijske profesionalce koji implementiraju novinarske AI sisteme. One takođe pružaju preporuke za dobavljače AI tehnologija i platforme kompanija. Na kraju, nude preporuke za države i nacionalne regulatorne organe o tome kako stvoriti uslove za odgovornu primjenu novinarskih AI sistema.

U dokumentu se polazi od toga da je sama odluka o implementaciji novinarskih AI sistema u redakcijama strateški izbor sa značajnim posljedicama na interne procese i radne tokove. Mnogi različiti akteri, kako unutar tako i izvan novinskih organizacija, mogu biti uključeni u proces usvajanja novinarskih AI sistema, dok širok spektar AI subjekata može biti pod uticajem njihove primjene. Zbog toga bi pri procjeni korišćenja ovih sistema trebalo prepoznati različite perspektive i interese, uzimajući u obzir proceduralne aspekte (na primjer, ko donosi odluke i na koji način), ali i one suštinske (na primjer, šta treba optimizovati).

Smjernice se, dakle, bave odlukom o korišćenju novinarskih AI sistema, njihovom identifikacijom i nabavkom, integracijom u organizacionu i profesionalnu praksu medijskih organizacija, odgovornošću prema publici, eksternim dobavljačima tehnologije, platformama i državama.

⁵² https://rm.coe.int/cdmsi-2023-014-guidelines-on-the-responsible-implementation-of-artific/1680adb4c6_str_7.

⁵³ *Ibid.*

II.2.1.1. Odluka medijskih organizacija i novinara da implementiraju sisteme vještačke inteligencije

Odluka o uvođenju novinarskih AI sistema ne bi trebalo da bude vođena isključivo tehnološkim ili komercijalnim razlozima, već i misijom, tj. ciljevima i vrijednostima koje sami mediji promovišu. AI sistemi treba da budu integrisani u širu viziju medija, odnosno u njihove poslovne modele, izazove s kojima se suočavaju, demokratsku ulogu koju imaju, te promociju ljudskih prava, profesionalne etike i uloge tehnologije u svemu tome.

Važno je naglasiti da je odluka o implementaciji novinarskih AI sistema urednička odluka, jer je njen značaj ključan za ostvarivanje uredničke misije i profesionalnih vrijednosti jednog medija. Stoga bi unutar svake medijske organizacije trebalo jasno odrediti osobu koja je odgovorna za implementaciju i posljedice korišćenja AI sistema. Očekivano je da to bude glavni i odgovorni urednik, a urednički tim treba da ima jasan uvid u AI sisteme koji su već u upotrebi i da ih razumije.

Odluka o integraciji novinarskih AI sistema u redovne radne tokove treba da bude zasnovana na konkretnim zadacima ili problemima koje ti sistemi rješavaju.

Sistematska procjena rizika je osnovna pretpostavka odgovornog razvoja i odgovorne primjene novinarskih AI sistema. Mediji moraju imati uspostavljene procedure za prepoznavanje, procjenu, a gdje je to moguće, i za ublažavanje rizika povezanih s primjenom AI sistema. Ti rizici mogu se odnositi na prava trećih strana (kao što su zaštita podataka, autorska prava i nediskriminacija), na životnu sredinu, na prava radnika unutar i izvan organizacije, prava nosilaca autorskih prava, pojedinaca i zajednica na koje primjena AI može da utiče.

Procedure procjene rizika treba da uključe iskustva i perspektive pogođenih pojedinaca i zajednica. Takođe je važno prepoznati da i sama nabavka AI sistema može nositi rizike, poput gubitka potpune kontrole nad podacima, metodama i procesima.

II.2.1.2. Identifikacija i nabavka sistema AI – medijske organizacije i profesionalni korisnici

Kada medijske organizacije identifikuju novinarske zadatke koji se mogu automatizovati, donosi se odluka o nabavci novinarskih AI sistema. Opcije su nabavka AI tehnologije od spoljnih dobavljača (što može podrazumijevati pretplatu ili plaćanje pristupa udaljenom sistemu) ili razvoj sopstvenih sistema unutar organizacije. Odgovorna primjena novinarske vještačke inteligencije počinje odgovornom nabavkom.

Mnoge novinarske AI sisteme potrebno je obučavati – „puniti“ ih podacima kako bi bili funkcionalni i korisni. Stoga je veoma važno rigorozno procjenjivati dostupnost, pravičnost i kvalitet tih podataka. Kada se koriste podaci koji se odnose na AI subjekte (što uključuje publiku), treba poštovati pravila privatnosti i zaštite podataka te primijeniti adekvatne mjere za suzbijanje predrasuda, stereotipa i drugih štetnih diferencijacija kako bi se obezbijedilo odgovorno funkcionisanje sistema. Podaci za obuku sistema moraju poštovati prava drugih lica, uključujući nosioce autorskih prava – što, u skladu s razvojem pravnih sistema, može podrazumijevati i traženje saglasnosti ili ponudu određenih

kompensacijskih shema. U nekim slučajevima, medijske organizacije mogu zavisiti od tehnoloških provajdera da izvrše procjene podataka, jer nemaju direktnu kontrolu nad procesima obuke.

II.2.1.3. Uključivanje alata AI u profesionalnu i organizacionu praksu

Novinarski AI sistemi zahtijevaju tehničku i organizacionu infrastrukturu koja ih podržava. Preporučuje se da mediji izgrade i održavaju tu infrastrukturu zapošljavanjem novog ili unapređivanjem postojećeg osoblja. Novinske organizacije ne bi trebalo da pribjegavaju jednostavnoj zamjeni obučanih novinara tehničkim osobljem, već da teže razvoju AI kompetencija među svim zaposlenima. Takođe se preporučuje da se prilikom donošenja odluka o osoblju pažljivo razmotre raznolikost i inkluzivnost, posebno vodeći računa o zastupljenosti manjina, žena i istorijski marginalizovanih grupa, jer njihovo uključivanje može značajno uticati na način primjene AI i rezultate koji iz toga proizilaze.

Novinarski AI sistemi mogu se koristiti za obavljanje visoko automatizovanih zadataka unutar postojećih rutinskih poslova, oslobađajući vrijeme i resurse za druge aktivnosti. Ipak, i za takve zadatke neophodan je urednički nadzor kako bi se izbjegli netačni ili pristrasni procesi i rezultati. Tako će, na primjer, čak i dobro napisan i na prvi pogled uvjerljiv automatizovani tekst morati da prođe odgovarajuću provjeru zbog mogućih obmanjujućih, nepotpunih ili netačnih tvrdnji – a njihovo prepoznavanje zahtijeva stručnost i uredničko nadgledanje. Uredničko nadgledanje treba da ide dalje od provjere podataka i da se proširi na procese koji su proizveli eventualne greške. Ono je posebno važno u slučajevima kad su ti podaci vrlo osjetljivi (na primjer, oni koji mogu imati konkretne posljedice po pojedince) ili vrlo značajni (oni koji mogu uticati na društvo, na primjer, rezultati izbora), odnosno kad se tekst proizvodi uz pomoć generativne AI. Formalizacija profesionalnih vrijednosti u vidu bilo kakvog kodeksa ne može da zamijeni uredničko nadgledanje i kontrolu.

Mediji moraju kontinuirano vršiti procjenu rizika upotrebe sistema vještačke inteligencije. Oni su takođe dužni da o upotrebi vještačke inteligencije jasno obavijeste publiku i ostale subjekte AI, posebno kad ona može značajno uticati na njihova prava ili na interpretaciju sadržaja. Unutar same medijske organizacije, potrebno je osigurati dostupnost informacija o tome koji se sistemi koriste, za šta su dizajnirani, koje vrijednosti odražavaju i šta se preduzima u pogledu obuke zaposlenih i obezbjeđivanja adekvatnog nadzora. Standardizovani načini označavanja da je u radnom procesu korišćen AI sistem doprinijeće transparentnosti i povećati povjerenje različitih subjekata i publike.

Rad s novinarskim AI sistemima često zahtijeva vještine koje prevazilaze postojeću obućenost većine novinara. Stoga bi mediji trebalo da obezbijede kontinuiranu obuku o upotrebi novinarskih AI sistema za zaposlene, kroz programe koji okupljaju tehnološke stručnjake i novinare, podstiču svijest o ljudskim pravima (kao što su pravo na privatnost i na nediskriminaciju) i profesionalnu etiku. Ti bi programi takođe trebalo da pomognu zaposlenima da izgrade vještine koje su im potrebne za rad u savremenim novinskim organizacijama i da ih pripreme za očekivane razvojne korake.

Razvijanje i implementacija novinarskih AI sistema u skladu s misijom medija zahtijeva prostor, vrijeme i dugoročna ulaganja. Neke medijske organizacije, kao što su javni medijski servisi i veliki komer-

cijalni mediji, u boljoj su poziciji od drugih da ispune te zahtjeve. U nekim slučajevima, može postojati opcija dobrovoljnog dijeljenja istraživanja, metoda i praksi. Dobro financirani javni medijski servisi mogu igrati važnu, pionirsku ulogu u razvoju i primjeni novinarskih AI sistema. Šta više, oni podršku istraživanjima i inovacijama u razvoju i primjeni tehnologija osjetljivih na vrijednosti mogu smatrati dijelom svoje javne misije, te dijeliti sopstvena iskustva, najbolje prakse i tehnologiju (ukoliko je to izvodljivo) s drugim zainteresovanim stranama (uključujući druge medijske organizacije) i podsticati javnu debatu o ulozi AI u društvu. Takav pristup pomogao bi razvoju zajedničkih standarda odgovorne primjene i razvoja AI, jačajući ukupnu otpornost medijskog sektora.

II.2.1.4. Odgovorna upotreba alata AI u odnosu na korisnike i društvo

Iako prema članu 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, novinarstvo uživa široku zaštitu, ta zaštita sa sobom nosi određene odgovornosti i obaveze prema građanima i široj javnosti. I prava i odgovornosti iz ove odredbe odnose se i na tehnologiju, što podrazumijeva obavezu da se digitalna tehnologija (uključujući novinarske AI sisteme) koristi bezbjedno i odgovorno, tj. u skladu s etikom novinarstva, usklađeno s profesionalnim kodeksima i na način koji ne ugrožava ljudska prava drugih.

Mediji i novinari imaju važnu ulogu u razvijanju i redovnom ažuriranju standarda odgovorne primjene novinarskih AI sistema (uključujući i tehnologije trećih strana). Njihova vizija treba da bude transparentna, izražena kroz samoregulativne i organizacione kodekse, misije i interne smjernice. Idealno bi bilo da se takvi standardi razvijaju u procesu koji je inkluzivan i usmjeren na razumijevanje načina na koje AI može uticati na različite društvene grupe i interese. Preuzimanjem navedenih obaveza mediji ujedno dobijaju priliku da se izdvoje svojom specifičnom ulogom u odnosu na druge profesije, kao i da pokažu odgovornost prema javnosti prilikom korišćenja AI sistema. Osim toga, mediji imaju značajnu ulogu u informisanju javnosti o vještačkoj inteligenciji i njenim implikacijama za korisnike i društvo u cjelini.

Tradicionalne novinarske vrijednosti, poput nepristrasnosti, autonomije, tačnosti, raznolikosti, istinitosti i objektivnosti, ostaju relevantne i u kontekstu novinarskih sistema vještačke inteligencije, mada ih je vjerovatno potrebno reinterpretirati ili redefinisati u svjetlu novih mogućnosti i rizika koje nosi AI tehnologija. Takođe, možda će biti potrebno da se odrede i operacionalizuju novi prioriteti, na primjer, oni koji se odnose na kvalitet i pravičnost podataka, sigurnost sistema i stručno nadgledanje njihove primjene.

II.2.2. Platforme koje distribuiraju vijesti

Platforme koje distribuiraju vijesti ili posreduju u njihovoj distribuciji, već dugo koriste vještačku inteligenciju kako bi upravljale velikom količinom informacija, pa su i za njih relevantne preporuke Komiteta ministara o upravljanju medijima i komunikacijama, medijskom pluralizmu i kvalitetnom novinarstvu. Preporuke su primjenjive kako na ulogu platformi u stvaranju uslova za odgovornu primjenu AI sistema u novinarstvu, tako i na sisteme koje one koriste za distribuciju novinarskog sadržaja.

To podrazumijeva razvoj odgovarajućih internih mehanizama upravljanja koji osiguravaju da sadržaj bude univerzalno dostupan, lako pretraživ i od javnosti prepoznat kao pouzdan izvor informacija, kao što se navodi u Preporuci **CM/Rec(2022)4**.⁵⁴ U istom dokumentu se jasno sugeriše da platforme ne smiju ograničavati pristup vijestima isključivo na osnovu političkih ili drugih stavova.

Smjernice o prioritizaciji sadržaja od javnog interesa na internetu⁵⁵ Savjeta Evrope preporučuju platformama, posrednicima i državama da uspostave „sisteme prepoznatljivosti“, koji određuju ko vidi koji sadržaj na mreži. Ti sistemi mogu doprinijeti promociji pouzdanih vijesti i tačnih informacija te većoj raznovrsnosti onlajn sadržaja. Međutim, oni takođe mogu biti zloupotrijebljeni za cenzuru ili propagandu, što ima direktne implikacije na demokratiju i ljudska prava. Države bi trebalo da preduzmu mjere kako bi sadržaj od javnog interesa bio istaknutiji, uključujući uvođenje novih obaveza za platforme i posrednike, kao i da uspostave minimalne standarde transparentnosti.

Za platforme je relevantna i Preporuka o principima za upravljanje medijima i komunikacijama (**CM/Rec(2022)11**),⁵⁶ koja poziva države da se ne miješaju u novinarski sadržaj i uzdrže se od propisivanja uredničkih standarda. Preporučuje se saradnja s medijima, civilnim društvom i drugim relevantnim akterima, poput faktčekera, u borbi protiv dezinformacija i manipulacija.

Kako je istaknuto u Preporuci, važno je osigurati da algoritamska pristrasnost ne narušava ljudska prava i osnovne slobode, omogućiti korisnicima opciju isključivanja personalizacije vijesti i ponudi im alternativne oblike personalizacije. Takođe, platforme moraju povećati transparentnost, odgovornost, objašnjivost i inkluzivnost sistema koji se koriste za personalizaciju isporuke novinskog sadržaja, pružajući jasne informacije o njihovoj upotrebi, prirodi, svrsi i funkcionalnosti.⁵⁷

II.2.3. AI i samoregulacija medija

S brzim razvojem generativne vještačke inteligencije novinarske redakcije suočavaju se s brojnim novim izazovima kada je riječ o poštovanju profesionalnih standarda. Iako jedinstveni etički standard za tu oblast ne postoji, mnogi medijski savjeti u Evropi uspostavili su smjernice ili u svoje etičke kodekse uključili poglavlja posvećena primjeni vještačke inteligencije u novinarstvu.

Primjena vještačke inteligencije mora biti regulisana tako da novinarima omogućiti efikasniji, brži i inovativniji rad, a ne da ih zamijeni. **Savjet za štampu holandskog govornog područja u Belgiji** prvi je savjet za štampu u Evropi koji je u svoj kodeks uključio smjernice o upotrebi vještačke inteligencije. Ove smjernice počivaju na dva osnovna načela: (1) redakcija je uvijek odgovorna za ono što se objavljuje, i (2) javnost mora biti obaviještena o svim aspektima upotrebe vještačke inteligencije u novinarstvu.

54 Dostupno na: [https://search.coe.int/cm/#\[?%22CoEIdentifier%22%22%220900001680a5ddd0%22\].%22sort%22%22%22CoEValidationDate%20Descending%22\]](https://search.coe.int/cm/#[?%22CoEIdentifier%22%22%220900001680a5ddd0%22].%22sort%22%22%22CoEValidationDate%20Descending%22]).

55 <https://rm.coe.int/cdmsi-2021-009-guidance-note-on-the-prioritisation-of-pi-content-e-ado/1680a524c4>

56 Dostupno na: [https://search.coe.int/cm/#\[?%22CoEIdentifier%22%22%220900001680a61712%22\].%22sort%22%22%22CoEValidationDate%20Descending%22\]](https://search.coe.int/cm/#[?%22CoEIdentifier%22%22%220900001680a61712%22].%22sort%22%22%22CoEValidationDate%20Descending%22]).

57 *Ibid.*

„Vještačka inteligencija može igrati ulogu u prikupljanju, uređivanju, proizvodnji i distribuciji vijesti, kao što su članci, izvještaji, ilustracije, infografike itd. U takvim, djelimično ili potpuno automatizovanim procesima uredničke odluke igraju značajnu ulogu. Te odluke moraju biti u skladu s principima Kodeksa.

„Uredništvo je odgovorno za ove odluke, a glavni urednik snosi krajnju odgovornost. Redakcija garantuje primjenu principa Kodeksa dok razvija sisteme koji su potpuno ili djelimično vođeni vještačkom inteligencijom. Uredništvo je uvijek odgovorno za informacije koje se objavljuju, bez obzira na to kako se proizvode i bez obzira na medij ili formu u kojoj su dostupne javnosti.

„Uredništvo transparentno komunicira o automatizovanoj proizvodnji vijesti i personalizaciji ponuđenih vijesti, kako bi korisniku bilo jasno kada je proizvodnja ili selekcija vijesti zasnovana na vještačkoj inteligenciji.“⁵⁸

I ostali medijski savjeti u svojim etičkim kodeksima daju prioritet transparentnosti u primjeni vještačke inteligencije. U Kodeksu **britanskog Impresa** (*Impress*) ističu se potencijalne prednosti upotrebe AI u novinarstvu, ali i izazovi koji se odnose na tačnost i transparentnost. Tako se u klauzulama 10.5.1 i 10.5.2 Kodeksa navodi:

„Kada se za generisanje, objavljivanje i širenje vijesti koristi vještačka inteligencija, redakcije moraju vršiti urednički nadzor kako bi obezbijedila transparentnost upotrebe AI. Mediji moraju jasno označiti sadržaj koji je preporučen putem automatizovanih sistema na osnovu podataka i analize individualnog ponašanja korisnika, a korisnicima treba pružiti lako dostupne opcije za isključivanje iz tog sistema. Osim toga, trebalo bi da mediji informišu korisnike o tome kojim podacima o njima raspolažu i kako su oni korišćeni za izradu ciljanih preporuka.“

„Mediji moraju biti svjesni da građani imaju pravo da se žale na sadržaj generisan vještačkom inteligencijom na isti način kao što to čine kad je u pitanju sadržaj koji je stvorio čovjek. Važno je da mediji obznane svoju odgovornost i za sadržaje koje proizvodi AI. Konačno, treba jasno da navedu koje uređivačke mehanizme ili politike imaju u vezi s korišćenjem vještačke inteligencije.“⁵⁹

Pojedini medijski savjeti smatrali su da nije potrebno kreirati nove smjernice da bi se uredila oblast primjene AI u novinarstvu, već da se u tu svrhu mogu koristiti postojeće odredbe. Tako je **Njemački savjet za štampu** (*Deutschen Presserat*) smjernicu koja se odnosi na simbolične fotografije i ilustracije u nekoliko slučajeva primijenio na slike generisane vještačkom inteligencijom.

Predsjednik **Holandskog savjeta za štampu** (*Raad voor de Journalistiek*) Fric van Ekster (Frits Van Exter) nedavno je u svom blogu napisao da je novinarska odgovornost ključna, bez obzira na

58 Dostupno na: <https://www.rvdj.be/node/210>

59 Impress, *Guidance on the Standard Code*, 2023. Dostupno na: <https://www.impressorg.com/wp-content/uploads/2024/01/Guidance-on-the-Impress-Standards-Code.pdf#page=68>.

to da li je objava djelo glavnog urednika, pripravnika ili četbota. „A ko god da snosi odgovornost“, naglašava on, „mora biti spreman da odgovara javnosti. Upotreba vještačke inteligencije je stoga podložna istim principima kao i bilo koje drugo novinarsko ponašanje.“

U **Estoniji** se Kodeks novinara ne bavi pitanjem primjene AI u novinarstvu, ali je javni medijski servis (ERR) svoj interni dokument o najboljim praksama proširio novim odjeljkom:

„Odgovornost za odluke donijete uz pomoć vještačke inteligencije leži na čovjeku. Novinarski sadržaj kreiran korišćenjem vještačke inteligencije uvijek pregleda urednik ERR. Rješenja vještačke inteligencije koja koristi ERR ne smiju da ugroze novinarski kredibilitet ERR. ERR će obavijestiti publiku ako je u kreiranju novinarskih sadržaja u značajnoj mjeri korišćena vještačka inteligencija.“

Jermenski etički kodeks dopunjen je 2024. godine odredbama (6.5–6.8) koje novinarima i medijima daju sljedeća uputstva:

„Kada kreirate sadržaj koristeći alate generativne vještačke inteligencije (AI), jasno ukažite na AI modele, navodeći prirodu algoritama koje koristite i njihove potencijalne nedostatke.

Pažljivo pregledajte finalni medijski sadržaj i prije nego što ga objavite ispravite sve greške ili etička kršenja koja su uzrokovana upotrebom vještačke inteligencije.

Kada koristite alate vještačke inteligencije, isključite otkrivanje anonimnih izvora i osjetljive lične podatke.

Pridržavajte se etičkih propisa zasnovanih na međunarodnoj praksi u oblasti AI i inovacija i primijenite ih prilikom kreiranja medijskog sadržaja.“⁶⁰

Moldavija je krajem 2024. također dopunila Kodeks novinara poglavljem (3.1–3.7) o vještačkoj inteligenciji:

„Upotreba AI u novinarstvu mora podržavati osnovne vrijednosti profesionalne etike, istinitost, tačnost, pravičnost, nepristrasnost, nezavisnost, nediskriminaciju, odgovornost, poštovanje privatnosti i povjerljivost izvora.

„U korišćenju AI uređivačko odlučivanje ostaje suštinska i isključiva uloga novinara i medijskih kuća.

„Novinari i medijske kuće treba da koriste AI sisteme koji funkcionišu predvidljivo i ne krše zakone o privatnosti i zaštiti podataka.

„Novinari i medijske kuće daju prednost korišćenju autentičnih slika i snimaka pri predstavljanju stvarnih događaja. Tamo gdje je prikladno, prave jasnu razliku između

60 Dostupno na: https://ypc.am/wp-content/uploads/2025/01/Code-of-Ethics_eng_edited_May-18-2024.pdf

sadržaja izvedenog iz fizičkog snimanja stvarnog svijeta (fotografije, audio/video snimci) i sadržaja kreiranog ili modificiranog korišćenjem AI.

„Kada koriste AI, novinari ne smiju da obmanjuju javnost. Posebno je važno da se uzdrže od kreiranja ili korišćenja sadržaja generisanog vještačkom inteligencijom koji imitira stvarne snimke ili realistično prikazuje stvarne ljude.

„Novinari moraju eksplicitno saopštiti publici da je medijski proizvod u cjelini ili djelimično generisan putem AI.

„Pri korišćenju AI, novinari ne smiju da krše autorska prava ili prava intelektualne svojine.“⁶¹

I **Srbija** je iste godine (2024) dopunila Kodeks novinara i novinarki odrednicama o vještačkoj inteligenciji:

„Mediji moraju da na transparentan, odgovoran i srazmeran način koriste veštačku inteligenciju u stvaranju sadržaja i u celini su odgovorni za ovako objavljeni sadržaj. Mediji su dužni da obaveste javnost da je medijski sadržaj kreiran korišćenjem alata zasnovanih na veštačkoj inteligenciji.“⁶²

U uvodu ažuriranih **Etičkih pravila danskih novinara** (2023) navodi se: „Pravila se primjenjuju i na uređivačke elemente koji su u potpunosti ili djelimično proizvedeni korišćenjem vještačke inteligencije, te stoga ovaj sadržaj potpada pod regulatorne smjernice Savjeta i biće u skladu s etikom novinara.“

Finski kodeks novinarske etike, ažuriran 2024. godine, ne sadrži nikakve nove odredbe o vještačkoj inteligenciji, ali je u njemu naglašeno da je uredništvo odgovorno za svaki sadržaj, bez obzira na to kako je proizveden, objavljen ili dostavljen. Iz Finskog savjeta za štampu pojašnjavaju:

„U izjavi o korišćenju algoritama i vještačke inteligencije iz 2019. godine istakli smo da javnost ima pravo da zna kada su vijesti generisane automatski. To važi za sve sadržaje koji su proizvedeni pomoću vještačke inteligencije. Naravno, novinari u svom poslu mogu koristiti vještačku inteligenciju, kao i svaki drugi alat. To stoga nije potrebno obznanjivati, kao što nije potrebno navoditi ni druge osnovne alate koji se koriste za pribavljanje, obradu ili objavljivanje informacija.“

Savjeti za štampu **Francuske, Katalonije i Švajcarske** usvojili su smjernice koje se odnose na upotrebu vještačke inteligencije u novinarstvu, a koje zbog njihove opširnosti nećemo navoditi. U njima su vrlo detaljno obrađeni rizici s kojima se novinari i mediji suočavaju pri korišćenju vještačke inteligencije, uz naglašavanje obavezne transparentnosti i odgovornosti redakcija za AI generisane sadržaje.

61 Dostupno na: <https://www.consiliuldepresa.md/ro/page/codul-deontologic-al-jurnalistului-din-r-moldova>

62 Dostupno na: <https://savetzastampu.rs/dokumenta/kodeks-novinara-srbije/>

Mnogi drugi medijski i novinarski savjeti trenutno su u fazi pripreme novih klauzula ili smjernica o primjeni vještačke inteligencije u redakcijama.

Organizacije za slobodu medija, predvođene dobitnicom Nobelove nagrade za mir Marijom Resom, razvile su *Parisku povelju o vještačkoj inteligenciji i novinarstvu*,⁶³ koja definiše deset principa koje novinari i redakcije treba da uzmu u obzir kada u svom radu koriste vještačku inteligenciju. Jedna od glavnih primjedbi ovom dokumentu odnosi se na izostanak referenci na novinarsku samoregulatornu praksu – u tekstu se uopšte ne pominju novinarski savjeti, etički savjeti i sl, a ta tijela imaju nezaobilaznu ulogu u procjeni etičke prirode korišćenja vještačke inteligencije u medijima.

63 Dostupno na: <https://rsf.org/sites/default/files/medias/file/2023/11/Paris%20Charter%20on%20AI%20and%20journalism.pdf>

III. Analiza stavova eksperata – glasovi struke o razumijevanju i mogućnostima primjene AI u novinarstvu

Da bismo crnogorskim novinarima i novinarkama olakšali suočavanje s izazovima rada u eri ubrzanog razvoja tehnologije, obavili smo niz intervjua i razgovora s istaknutim nacionalnim, regionalnim i međunarodnim ekspertima iz oblasti medija i vještačke inteligencije. Njihova razmišljanja, iskustva i preporuke predstavljaju dragocjen doprinos razumijevanju kako potencijala, tako i rizika koje upotreba vještačke inteligencije nosi za novinarsku profesiju. U namjeri da crnogorskoj medijskoj zajednici ponudimo konkretne smjernice za odgovornu i profesionalnu upotrebu AI tehnologija, posebnu pažnju posvetili smo dilemama u vezi s vjerodostojnošću, transparentnošću i etičkim standardima u radu s ovim moćnim, ali i nepredvidljivim alatima.

III.1. AI kao tihi pokretač transformacije novinarstva

Vještačka inteligencija je pokretač *tihe* revolucije, kaže Nedeljko Rudović, direktor Direktorata za medije u Ministarstvu kulture i medija. Doc. dr Jovana Davidović Vuletić, saradnica u nastavi na studijskom programu Medijske studije i novinarstvo Fakulteta političkih nauka Univerziteta Crne Gore, ističe da „AI mijenja naše društvo na više nivoa“, te da stoga „ni novinarstvo nije izuzeto iz takvih promjena“. Na istom fonu su i medijski eksperti i univerzitetski profesori Tanja Keršovan i Žuan Barata (Joan Barrata), kao i Milan Jovanović, Sunčica Bakić i Ana Nives Radović. Oni su saglasni da je vještačka inteligencija promijenila procese prikupljanja i organizovanja informacija, te da su ovi procesi značajno olakšani primjenom modela i sistema kreiranih na osnovu upita koje postavljaju ljudi i izlaza koji se baziraju na procesima mašinskog učenja. To znači da su prikupljanje i organizovanje podataka, davanje strukture izvorima informacija i dobijanje opšteg pregleda pojmova i tema postali mnogo efikasniji. „Izlišno je napominjati da je ljudska kontrola neophodna prije nego što se finalizuje kompilacija i sistematizacija informacija, zbog mogućih pristrasnosti i halucinacija AI“, naglašava Ž. Barata s Univerziteta Vanderbilt. Prof. dr Zvezdan Vukanović, član Borda direktora Internacionalne akademije za medijski menadžment u Dohi (Katar), smatra da vještačka inteligencija nije samo ostvarila epohalni uticaj na novinarstvo, nego je izmijenila samu strukturu procesa prikupljanja, analize i prezentacije vijesti. Po njegovom mišljenju, **revolucija koju je AI donijela nije hipotetička mogućnost budućnosti, već aktuelna i neprekidno evoluirajuća realnost**, čiji se uticaj neprestano širi i produbljuje u savremenom medijskom pejzažu.

III.2. Prednosti vještačke inteligencije u novinarstvu: bogatiji sadržaj, efikasnost i nove mogućnosti vizuelizacije

Ključne prednosti AI, prema mišljenju Ratka Četkovića, rukovodioca Tehničke službe u dnevnim novinama *Dan*, ogledaju se u obogaćivanju i povezivanju sadržaja, iako i njihove pripreme za više platformi i lakšem strukturiranju informacija. On upozorava da i dalje postoji značajan rizik od grešaka pošto AI ničim ne signalizira kada iznosi netačne informacije. Pri kreiranju foto i video sadržaja

neophodno je obratiti pažnju na elemente vizuelne prezentacije, jer može doći do upotrebe neadekvatnih simbola, netačnih prikaza i nepotpunih rješenja.

Naši sagovornici najveću korist od primjene AI u svakodnevnom novinarskom radu vide u povećanoj efikasnosti i uštedi vremena. Rutinski, repetitivni („pješački“) zadaci pojednostavljeni su i ubrzani, a način analize i prikupljanja podataka znatno je olakšan. Alati AI najviše se koriste za izradu transkripta, prevođenje, kreiranje ilustracija, infografika i naslova, kao i za organizaciju, dostupnost i efikasnije korišćenje arhiva. Međutim, postoje značajne razlike u dinamici integracije AI u redakcijama, ističe Tanja Maksić, novinarka BIRN-a. Ona navodi da to zavisi od niza faktora, a prije svega od toga koliko su sami novinari tehnološki i digitalno pismeni, da li imaju dovoljno resursa, da li su dio većih sistema, gdje postoji interes da se sistemi AI brže integrišu i sl.

Đorđe Krivokapić, vanredni profesor na Fakultetu organizacionih nauka Univerziteta u Beogradu i suosnivač Fondacije *Share*, smatra da su sva tri aspekta – prikupljanje, analiza i prezentacija vijesti – apsolutno izmijenjena. Novinarstvo zasnovano na podacima (*data journalism*) doživljava puni procvat upravo zahvaljujući razvoju tehnologije, jer sofisticiranije AI alatke za prikupljanje i obradu podataka omogućavaju mnogo više za mnogo manje vremena. Kada je u pitanju analiza prikupljenih podataka, ističe on, tu su veliki jezički modeli napravili pravu revoluciju – ogroman, kvantni skok u ovom tipu novinarstva. Konačno, velike su se promjene desile i u pogledu prezentacije – AI nam je ponudila doskora nepojmljive mogućnosti vizuelizacije medijskog sadržaja. Najveću promjenu Krivokapić ipak vidi u distribuciji, koja je promijenila same temelje industrije medija i radikalno transformisala medijski ekosistem. Mijenja se i medijska redakcija, dodaje on. Redakcije sada prikupljaju podatke o sebi i svojim korisnicima kako bi odredile koju vijest da plasiraju i gdje, za koju da rade *follow-up* i sl.

S druge strane, Tanja Maksić podsjeća da sve te promjene na poluperiferiju globalnog medijskog sistema dolaze uz određeno zakašnjenje. Tako je u Srbiji, navodi ona, rad s korisnicima i dalje potpuno neistraženo i neiskorišćeno područje primjene AI – na primjer, kroz personalizovane pretpate, moderiranje komentara i slične oblike interakcije, koji bi mogli obezbijediti rast publike.

III.3. Ključni rizici: efikasnost po cijenu homogenizacije sadržaja, dezinformacija, pada kvaliteta i etičkih standarda

Ratko Četković upozorava da se AI, iako ima ogroman potencijal za efikasnu borbu protiv dezinformacija, može takođe koristiti za kreiranje lažnih vijesti i dipfejk sadržaja, čime se stvara pogodno tlo za dezinformisanje i kontaminaciju medijskog prostora lažnim i manipulativnim sadržajem. Specijalizovani AI modeli mogu brzo proizvesti ogromne količine sadržaja i plasirati ih putem različitih onlajn kanala, ističe on.

Zvezdan Vukanović primjećuje da AI unapređuje efikasnost, skalabilnost i analizu podataka, ali da istovremeno ugrožava uredničku autonomiju, povećava dezinformacije, homogenizuje sadržaj i destabilizuje tržište rada u novinarstvu. Imajući sve to u vidu, on je uvjeren da ključni izazov leži u pronalaženju ravnoteže između tehnološke inovacije i novinarskog integriteta, kako bi se osiguralo da AI funkcioniše kao podrška, a ne kao destruktivni faktor u medijskom pejzažu. Otuda i izvodi zak-

Ilučak: „Budućnost AI-a u novinarstvu neće biti oblikovana tehnološkom neizbježnošću, već etičkom namjerom – odlukom da se vještačka inteligencija koristi u službi istine, demokratije i neprolazne ljudske potrebe za pripovijedanjem.“

Zvezdan Vukanović:

„AI mora pomagati, a ne zamjenjivati. AI mora obogaćivati, a ne homogenizovati. AI mora informisati, a ne iskrivljavati. [...] suština novinarstva ostaje ljudska.“

Naši sagovornici različito procjenjuju opasnost od pretjerane homogenizacije medijskog sadržaja. Mihailo Jovović, glavni i odgovorni urednik dnevnih novina *Vijesti*, smatra da u Crnoj Gori već postoji homogenizacija bar polovine medijskih sadržaja. Veliki broj medija pasivno prenosi već rečeno ili napisano – ne samo saopštenja, izjave ili objave političara, već i iste ili skoro iste tekstove. Prema njegovom mišljenju, nije problem u AI, već u ljudima. Jovović kao jedan od najvećih rizika on prepoznaje mogućnost da se novinari ulijene i bez provjere prihvate ono što im četbot servira. Slično tvrdi i Đorđe Krivokapić – ako imamo profesionalne redakcije koje AI koriste kao alat, imaćemo i veću raznovrsnost, a ako su redakcije orijentisane samo na „prežvakavanje“ onoga što je u trendu, dobićemo homogenizaciju. „Previše papagaja“, kaže on, „ne može da preživi.“

Tanja Maksić smatra da je riječ o veoma složenom pitanju, jer ono uključuje više aktera. Najprije treba motivisati medijsku zajednicu na odgovornu i etičku upotrebu alata AI, zatim edukovati publiku da traži bolji i kvalitetniji sadržaj, pa osnažiti kapacitete institucija da regulatornim mjerama odgovore na nedostatak pluralizma. Na kraju, treba otvoriti dijalog s tehnološkim platformama kako bi njihovi algoritmi prestali da favorizuju uniformisani sadržaj – što je, nažalost, već vidljiv trend. S druge strane, Krivokapić ističe da će dobri novinari uvijek naći svoju specifičnu perspektivu, pažljivo odabrati izvore podataka i uključiti ih u analizu, zadržavajući potpunu kontrolu nad onim što se objavljuje. On je uvjeren da će se na taj način osigurati pluralizam i raznovrsnost.

Najveći rizik upotrebe vještačke inteligencije u novinarstvu, saglasni su naši sagovornici, leži u delegiranju kapaciteta AI sistemu da donosi odluke o pitanjima u kojima je ljudska intervencija i dalje apsolutno neophodna – poput izražavanja mišljenja, primjene najboljih profesionalnih standarda i rješavanja etičkih dilema. Oni smatraju da upotreba AI može ugroziti autonomiju novinara, podsticati homogenizaciju sadržaja i dovesti do slabljenja kritičkog pristupa. Poseban problem predstavlja pristrasnost algoritama i netransparentnost rada njihovih modela. Uz to, smanjen nadzor nad izvorima informacija koje novinari koriste u svom radu povećava mogućnost širenja dezinformacija. Hiperprodukcija netačnih i lažnih tekstualnih, audio i video sadržaja može dovesti do gubitka kontrole nad tačnošću, jednom od osnovnih vrijednosti novinarstva.

Mihailo Jovović:

„U Crnoj Gori već postoji homogenizacija bar polovine medijskih sadržaja.“

Među najznačajnije rizike upotrebe vještačke inteligencije u novinarstvu spada neselektivno korišćenje alata vještačke inteligencije bez provjere istinitosti i izvora, poštovanja autorskih prava i ostalih aspekata intelektualne svojine. Kao jednu od ključnih opasnosti, Sunčica Bakić, direktorka Agencije za audiovizuelne medijske usluge, navodi mogućnost da neadekvatna upotreba AI dovede do drastičnog pada kvaliteta novinarstva i širenja dezinformacija. To, po njenom mišljenju, upućuje na potrebu za pažljivim i odgovornim uvođenjem AI, uz jasno definisane smjernice i uspostavljene mehanizme kontrole.

Mihailo Jovović navodi da redakcija *Vijesti* koristi čitav set alati AI i prolazi obuke za njihovo profesionalno i odgovorno korišćenje, ali ipak naglašava potrebu za oprezom. Glavni rizik, po njegovom mišljenju, odnosi se na objavljivanje sadržaja bez provjere. Drugim riječima, profesionalni novinari koji razumiju AI i znaju da je koriste u stanju su da dobro upravljaju rizicima. I za Nedeljka Rudovića najveću opasnost predstavlja pretjerano oslanjanje na sisteme vještačke inteligencije. On ističe da alatke AI treba koristiti isključivo kao sredstvo pomoći, a ne kao zamjenu za novinarski rad.

Slično razmišlja i Teodora Ćurčić, novinarka Centra za istraživačko novinarstvo Srbije, koja smatra da novinari treba da nastave da rade ono što su i do sada radili – da primjenjuju temeljne principe novinarstva i provjeravaju informacije dobijene od nepoznatih izvora na način koji nalažu profesionalni standardi – ali uz svijest o dodatnim rizicima koje AI nosi. Ona prepoznaje ozbiljnu opasnost u potencijalnom izostanku ljudskog kontrolnog faktora, koji smatra neophodnim i nezamjenjivim. Isto potencira i Tanja Maksić, ističući da je od ključnog značaja očuvanje autentičnosti novinarskog izraza i uredničke odgovornosti. Po njenom mišljenju, novinari bi trebalo da tretiraju AI samo kao alat, a da sve ključne odluke o kvalitetu sadržaja donosi redakcija.

Teodora Ćurčić:

„Novinari/novinarke treba da nastave da rade ono što su radili do sada – da provjeravaju informacije dobijene od nepoznatih izvora na strukom propisane načine.“

Ćetković navodi da je jedan od rizika i potencijalno kršenje autorskih prava, jer AI može koristiti postojeći sadržaj bez adekvatnog navođenja izvora ili dozvole autora. Uvjeren je da upotrebom vještačke inteligencije neće doći do ugrožavanja ključnih principa novinarstva sve dok se AI koristi kao pomoćni alat i uz ljudski nadzor. Ipak, problem može nastati kod potpuno automatskih sistema, dodaje on. S tim je saglasna T. Maksić, koja ističe da se u Srbiji, pored konvencionalnih problema –

zarobljenog medijskog sistema, neadekvatnog regulatornog tijela i siromašnih medija – s dolaskom AI javljaju i novi izazovi. Rizik je uvijek u ljudima, smatra Krivokapić, jer ako ljudi ne poznaju rizike tehnologije, rizik su ljudi, a ne tehnologija. Drugim riječima, veći je rizik što ljudi nemaju kapacitet da razumiju i odgovorno koriste tehnologiju nego to što je zlonamjerno koriste. Tačno je da tehnologija „halucinira“, kaže on, i da je pristrasna u odnosu na podatke koje ima, ali ako imamo osobu koja poznaje te rizike, onda nemamo problema. Međutim, ako se ne fokusiramo samo na profesionalne redakcije, za koje pretpostavljamo da rade etički odgovorno, nego govorimo o čitavom medijskom ekosistemu, gdje imamo propagandne mašinerije, spin doktore i zlonamjerne aktere – igra je mnogo kompleksnija i u tom kontekstu AI predstavlja ogromnu prijetnju.

T. Ćurčić jedan od najvećih rizika prepoznaje u neodgovornim i/ili zlonamjernim građanima kao kreatorima medijskog sadržaja, a kao poseban problem izdvaja kreiranje novog tipa tzv. osvetničke pornografije uz pomoć AI alatki. Brojni botovi za „skidanje odjeće“ na različitim društvenim mrežama predstavljaju novi, u Srbiji zakonski još uvijek nesankcionisani vid rodno zasnovanog nasilja, prvenstveno nad ženama. Dipejk pornografija je oblik zlostavljanja i zloupotrebe fotografija ili snimaka koji se vještačkom inteligencijom mijenjaju i pretvaraju u seksualno eksplicitne sadržaje. Zlostavljanje slavni predstavlja samo vrh ledenog brijega, a primarne mete su žene, naglašava ona upućujući na istraživački tekst Anđele Milivojević⁶⁴.

III.4. Upotreba AI u redakcijama: granice automatizacije i nezamjenjiva ljudska suština novinarstva

AI treba da služi kao podrška rutinskim zadacima, a ne da bude zamjena za novinare, kaže Tanja Keršovan, docentkinja na Fakultetu društvenih nauka Univerziteta u Ljubljani. Isto tvrdi i Z. Vukanović. Analizirajući odnos etike i vještačke inteligencije, on naglašava: AI treba da pomaže, a ne da zamjenjuje, da obogaćuje sadržaje, a ne da ih homogenizuje, da informiše, a ne iskrivljuje. I kad se koristi AI, suština novinarstva ostaje ljudska, kategoričan je Vukanović. Za njega ključno pitanje savremenog novinarstva stoga nije treba li integrisati vještačku inteligenciju (to je već neosporna realnost), već kako je integrisati na način koji štiti, jača i unapređuje osnovne postulate novinarskog integriteta, objektivnosti i kredibiliteta. Zato se on zalaže za snažnu afirmaciju načela AI kao dopuna, a ne zamjena novinarstva.

Tanja Keršovan:

„AI treba da služi kao podrška rutinskim zadacima, a ne zamjena za novinare.“

Vještačka inteligencija još uvijek nije na tako visokom stepenu razvoja da bi mogla u potpunosti

⁶⁴ Dostupno na: <https://birm.rs/bila-sam-nemocna-ispovesti-zena-i-devojaka-sirom-srbije-o-uzasnim-posledicama-osvetnicke-pornografije/>

zamijeniti ljude na poslovima novinara i urednika, ali može da preuzima neke jednostavnije zadatke i pomogne u automatizaciji redakcijskih poslova, kaže Sunčica Bakić. Ono što daje poseban pečat kvalitetnom novinarstvu, smatra ona, to je kreativnost, autentičnost i terenski rad, u čemu novinari i novinarka ostaju nezamjenljivi. I Tanja Keršovan ističe da AI može preuzeti samo neke zadatke. Po njenom mišljenju, AI ne može zamijeniti kritičko razmišljanje, kontekstualno razumijevanje i sposobnost interpretacije u aktualnim društvenim i kulturnim okvirima, etičku odgovornost i kreativnost novinara, niti ulogu urednika kao odgovornog za medijski proizvod. Svi sagovornici se slažu da je AI korisna u obavljanju rutinskih zadataka, ali da novinarstvo nije puko prenošenje informacija. Medije čine prepoznatljiva lica s kojima se publika identifikuje i povezuje na ljudskoj ravni – a to je upravo ono što AI nema. U ovom trenutku, ljudi i AI sistemi se nužno nadopunjuju, zaključuje Žuan Barata.

Sunčica Bakić:

„Potrebno je pažljivo i odgovorno uvođenje AI u novinarstvo, uz definisanje jasnih smjernica i uspostavljanje kontrolnih mehanizama.“

Kad je riječ o raznolikosti medijskih sadržaja, ona se može zadržati očuvanjem novinarskih radnih mjesta i uloge urednika, te ograničavanjem vještačke inteligencije samo na rutinske poslove. Ukoliko se vještačka inteligencija već koristi, treba birati različite, otvorene i decentralizovane AI modele, utemeljene na poštovanju etičkih standarda. Iznoseći svoje viđenje uticaja AI na budući posao novinara i urednika, R. Četković kaže:

„AI omogućava visoku produktivnost novinara, odnosno urednika, što će redakcijama dati izbor – ili da povećaju proizvodnju u pravcu kvantiteta ili kvaliteta, ili da smanje broj novinara, odnosno urednika. Već sada neke rubrike mogu biti totalno automatizovane, dok kod ostalih AI polako osvaja dio po dio. Lako je shvatiti što u praksi znači da jedan urednik može biti urednik u više srodnih rubrika, a da novinar može proizvesti veći broj informacija, i na taj način smanjiti broj novinara u redakciji.“

Prema mišljenju Jovane Davidović Vuletić, redakcije treba da definišu obavezu ljudskog nadzora, osiguraju etičku upotrebu podataka i ulože u edukaciju novinara i drugih medijskih profesionalaca o odgovornom korišćenju sistema AI u redakcijama. Pojedine novinske agencije, ističe ona, već godinama koriste softvere vještačke inteligencije i modele prirodnog procesuiranja jezika (*natural language processing*) kako bi obradile velike količine informacija i predstavile ih publici na način koji joj je blizak. U tom smislu navodi primjer *Njujork tajmsa*, koji je krajem 2023. godine postavio direktora i urednika za inicijative vještačke inteligencije. Za nju je, ipak, vještačka inteligencija i dalje „polje u razvoju“, a tradicionalni način prikupljanja, analiziranja i prezentovanja vijesti opstaje čak i u medijima koji imaju AI sekcije i pozicije za ljudsku kontrolu takvog sadržaja. Iako je u pojedinim redakcijama vidljiva upotreba vještačke inteligencije u prezentovanju vijesti, u Crnoj Gori se u na-

jvećem broju slučajeva još uvijek koriste tradicionalne novinarske vještine. Iz tih razloga, ona smatra da treba razmišljati u pravcu koegzistencije, a ne međusobne isključivosti.

Teza da AI može zamijeniti ljude, novinare i urednike prilično je pogrešna, naročito u kontekstu složenih medijskih ekosistema, smatra Đ. Krivokapić. Zapravo, ljudi moraju sticati nove vještine da bi mogli koristiti tehnologiju na odgovoran način, naglašava on. Postoji čitav niz zadataka u kojima AI postaje ključni partner zaposlenom, pa onda neki od tih zadataka nestaju, drugi doživljavaju potpunu transformaciju, a treći ostaju. Krivokapić podsjeća na daktilografinje i daktilobiroe, koji su nekada bili sastavni dio svake organizacije, a koji su „izumrli“. AI nam danas omogućava niz različitih ličnih pomoćnika, specijalizovanih za određene zadatke; umjesto da zapošljavamo pripravnika da nam samo sortira materijal, radi transkripte ili prevodi, za to već imamo AI asistenta – i to bez potrebe da ga obučavamo, objašnjavamo mu zadatke i nadziremo rad. Ti koraci su ostali, oni se nisu promijenili, samo je „pripravnik“ sada AI. Naši sagovornici, dakle, najveću prednost primjene vještačke inteligencije u svakodnevnom novinarskom radu vide u poboljšanoj efikasnosti i uštedi vremena. Tako su rutinski, repetitivni, „pješački“ zadaci pojednostavljeni i ubrzani, a analiza i prikupljanje podataka olakšani. Kao što je već rečeno, AI mora biti integrisana u novinarske procese kako bi se ubrzali oni poslovi koji zahtijevaju vrijeme i resurse, posebno kad je riječ o prikupljanju i strukturiranju relevantnih informacija, na primjer, u vezi s izbornim rezultatima. Međutim, odluke o važnosti tema i informacija, urednički stavovi i primjena profesionalnih standarda i dalje moraju ostati u rukama ljudi, naglašava Barata.

Dorđe Krivokapić:

„Ako imamo profesionalne redakcije koje AI koriste kao alat, imaćemo i veću raznovrsnost, a ako imamo one druge [...], dolazi do homogenizacije.“

Sve to ne znači da će pripravništvo „izumrijeti“, kaže Krivokapić, niti da se išta slično može dogoditi novinarskoj profesiji – ko hoće da uči i da se prilagođava, taj će naći svoje mjesto. Nedostatak znanja je ono što onemogućava adaptaciju i „preživljavanje“, tvrdi on. S druge strane, Rudović smatra da u budućnosti najbolji novinari neće uvijek biti oni koji se ističu u tradicionalnom dijelu posla, već oni koji to kombinuju s efikasnom upotrebom alata AI. Ipak, zaključuje Krivokapić, ne smijemo izgubiti iz vida staru vještinu, koja nije tehnološka – a to je kritičko mišljenje.

Žuan Barata:

„Odluke o važnosti tema i informacija, uredničkim stavovima i primjeni profesionalnih standarda i dalje moraju biti u rukama ljudi.“

III.4.1. Regulisanje AI kroz kodekse i profesionalne standarde

Jovana Davidović Vuletić ukazuje na obavezu poštovanja etičkih principa prilikom korišćenja AI, ali i pri svakom djelovanju u onlajn okruženju. Ključni novinarski standardi – poštenje, tačnost, istinitost, uravnoteženost i nepristrasnost – primjenljivi su na sve promjene koje nas mogu zadesiti pod uticajem tehnologije, smatra ona. Uvjerena je da uvijek postoji način da se i ono novo, neistraženo i moćno koristi na etičan način. Za sada, dodaje, ne bi bilo loše razmišljati unutar redakcija o internim smjernicama, koje bi bile kreirane po uzoru na Parisku povelju i odredbe Zakona o AI. Ona takođe ističe da treba pristupiti dopuni *Kodeksa novinara/novinarke Crne Gore* (Kodeks), ali sa sviješću da on ne može u potpunosti regulisati korišćenje sistema AI i sve nepredvidive promjene, niti mu je to osnovna svrha:

„Međutim, pošto će upotreba vještačke inteligencije samo rasti, važno je da Kodeks, u mjeri mogućeg, odgovori na nove izazove. Prije svega, smatram da bi pitanje vještačke inteligencije u Kodeksu trebalo regulisati kroz tri vodeća principa, a to su transparentnost, ljudska kontrola i odgovornost. Prvi princip odnosi se na obavezu da sadržaj kreiran uz upotrebu vještačke inteligencije i generativne vještačke inteligencije uvijek bude obilježen kao takav i da se to publici jasno predoči. Drugo, sadržaj koji je proizvod AI ne smije biti objavljen bez ljudske kontrole, odnosno bez nadzora i intervencije osoba koje rade u redakciji. Treće, medij je uvijek odgovoran za sadržaj koji objavljuje, čak i ako je taj sadržaj AI učinila netačnim.“

Kad je riječ o eventualnim izmjenama i dopunama Kodeksa, intervjuisani novinari i eksperti saglasni su: iako temeljna načela struke ostaju ista, dokument treba dopuniti smjernicama o korišćenju AI u novinarskom radu. Opšti principi profesije su nepromjenljivi, ali tehnologija prosto traži konstantna unapređenja, ističe Tanja Maksić. Nove smjernice, prije svega, treba da pokriju transparentnost i uredničku odgovornost za sadržaj kreiran uz korišćenje AI, i to na svim nivoima – od prikupljanja, obrade i analize podataka do označavanja i distribucije medijskih sadržaja. Važno je da taj proces izmjene normativnog etičkog okvira bude inkluzivan, naglašava ona, da uključi novinare i novinarke, jer nove odredbe svakako treba da budu usaglašene sa stavovima onih koji će ih primjenjivati.

Zvezdan Vukanović naglašava značaj Kodeksa i njegove dosljedne primjene u pogledu korišćenja sintetički generisanih sadržaja, ali i potrebu da se dokument redovno ažurira te putem izmjena i dopuna prilagođava stalnim tehnološkim izazovima. On podsjeća da je Kodeks, kao i drugi etički okviri novinarstva širom svijeta, koncipiran u eri kada je novinarstvo počivalo na metodologijama iz vještavanja pretežno usmjerenim na čovjeka, dok današnju praksu oblikuje duboka tehnološka metamorfoza, koja podrazumijeva algoritamsko generisanje sadržaja, izvještavanje uz pomoć vještačke inteligencije, dipfejkove, automatizovanu provjeru činjenica i novinarstvo bazirano na podacima (*data journalism*). Stoga Kodeks, smatra Vukanović, zahtijeva hitno i principijelno preispitivanje kako bi se osigurala njegova „kontinuirana relevantnost, integritet i etička robusnost“. Prema njegovom viđenju, Kodeks mora evoluirati – ne da bi umanjio ulogu vještačke inteligencije u novinarstvu, već da bi regulisao i etički uokvirio njenu integraciju. Kodifikacijom transparentnosti, odgovornosti, poštenja, otpornosti na dezinformacije i suvereniteta ljudskog uredništva, Crna Gora može imati proaktivnu

ulogu u oblikovanju novinarstva koje je pojačano upotrebom AI, ali koje istovremeno čuva svoje osnovne principe. AI mora da služi novinarstvu, a ne da ga diktira, etički principi novinarstva moraju upravljati algoritmima, a ne biti im podređeni. Konačno, budućnost novinarstva mora biti pojačana AI, ali vođena novinarima, zaključuje Vukanović.

Ratko Četković ističe da Kodeks mora biti dopunjen odredbom o obilježavanju AI sadržaja. Obavezno navođenje *kreitora* omogućuje publici da prepozna sadržaje koji su nastali uz pomoć vještačke inteligencije. Prema njegovom mišljenju, kada se koriste sistemi koji automatski kreiraju sadržaj, na primjer, kada AI pravi ilustraciju na osnovu datog teksta, taj se sadržaj svakako mora označiti i potpisati kao kreacija AI. S druge strane, u slučaju upotrebe vještačke inteligencije za strukturiranje, modifikaciju i prilagođavanje sadržaja, a bez mijenjanja osnovnih informacija, nema potrebe navoditi AI, smatra on.

III.5. Razvoj zakonskih okvira za korišćenje AI u novinarstvu

Kad je riječ o regulaciji primjene vještačke inteligencije u novinarstvu, Žuan Barata smatra da treba biti oprezan u vezi s intervencijom države: „Savjetovao bih da se istraži efikasnost mehanizama samoregulacije i koregulacije prije nego što se razmotri uspostavljanje zakonskih (a time i nefleksibilnih i 'top-down') pravila u ovoj oblasti.“

S druge strane, Sućica Bakić i Tanja Keršovan ističu da regulatori i donosioci odluka treba da podstaknu razvoj zakonskih okvira za korišćenje AI u novinarstvu. Oni takođe treba da podrže nezavisne nadzorne mehanizme, podstaknu razvoj odgovornih tehnologija u javnom interesu i osiguraju stvaranje okruženja koje će ohrabrivati nezavisnost novinarstva i pluralizam novinarskih izraza. U tom procesu, prema njihovom mišljenju, ključna je uloga nacionalnih regulatora, od kojih se očekuje da aktivno učestvuju u unapređenju medijske regulative kako bi ona reflektovala promjene koje se dešavaju na medijskom tržištu. „Osim regulatora i kreitora politika, trebalo bi da u ovom procesu aktivno učestvuju i mediji, samoregulatorna tijela, nevladine organizacije, organizacije za zaštitu ličnih podataka, intelektualne svojine, potrošača, kao i drugi zainteresovani društveni subjekti“, kaže Tanja Keršovan. „Trebalo bi podržati razvoj adekvatne samoregulacije na ovom području, odnosno nadogradnju postojećih standarda i mehanizama kroz uključivanje elemenata koji se odnose na izazove upotrebe vještačke inteligencije u novinarstvu.“

Barata i T. Keršovan se slažu u pogledu potrebe da se Kodeks dopuni eksplicitnim referencama na primjenu AI u novinarstvu te ograničenjima i etičkim principima koji se odnose na tu praksu. Oni ističu da glavni naglasci pritom treba da budu: odgovornost u korišćenju alata AI, transparentnost njihove upotrebe, kao i očuvanje uredničke autonomije i novinarske vođog (*watchdog*) uloge. Nasuprot tome, Ana Nives Radović kaže da bi dopuna Kodeksa bila neophodna jedino ukoliko bi se utvrdilo da AI prouzrokuje nepravilnosti i neregularnosti izvan onih koje su već obuhvaćene tim dokumentom. Ona, međutim, smatra da to neće biti potrebno budući da je Kodeksom široko definisan niz pitanja, te da sve što se odnosi na pitanja novinarske etike obuhvata i AI.

Govoreći o stanju u Sloveniji, Tanja Keršovan objašnjava kako vještačka inteligencija postupno mijenja novinarsku praksu. To je posebno vidno u većim redakcijama, gdje se koristi za automatsku analizu podataka, prepoznavanje obrazaca u velikim količinama informacija, prevođenje i sažimanje tekstova, kao i za kategorizaciju sadržaja. Ipak, primjena je trenutno vrlo neujednačena, a medijska zajednica je u očekivanju novog zakona koji će potpunije regulisati ovu oblast. U tekstu novog zakona o medijima, koji je još u parlamentarnoj proceduri, traži se da sadržaji u čijem su stvaranju korišćeni sistemi generativne vještačke inteligencije, bez obzira na to jesu li prošli uredničku obradu, budu jasno prepoznatljivi i označeni kako bi se lako razlikovali od ostalih programskih sadržaja. Da bi ilustrovala trenutni odnos AI i medija, T. Keršovan navodi podatak da je najčitaniji portal koji distribuira vijesti (*24ur.com*) uveo praksu označavanja sadržaja koji su nastali bez korišćenja generativne vještačke inteligencije.

III.6. Označavanje sadržaja AI – način i mjera

Jovana Davidović Vuletić ističe da mediji treba da budu potpuno transparentni u upotrebi vještačke inteligencije, da usvoje jasne politike o korišćenju AI i osiguraju ljudski nadzor i uključenost na svim nivoima procesa. „Nema dileme da bilo koja intervencija u sadržaju mora biti označena kao takva, čak i kod automatizovanih radnji, poput prevoda“, izričita je ona. Odgovarajući na pitanje može li AI da zamijeni novinare i urednike, J. Davidović Vuletić kaže:

„Imali smo situaciju u *Majkrosoftu*, koji je otpustio značajan broj radnika jer su njihovi poslovi zamijenjeni AI alatima. Smatram da AI najveću prijetnju predstavlja automatizovanim poslovima i da će se u tom smislu tržište rada mijenjati. U slučaju novinarstva, lično sam uvjerena da ništa ne može da zamijeni novinare i novinarku, urednike i urednice, te da je ljudski doprinos toj profesiji nezamjenjiv. Imajući uvid u prethodno rečeno, iako AI utiče na automatizovane poslove u novinarstvu, smatram da će ljudska kontrola biti neizostavna čak i u tim poslovima.“

Tanja Keršovan i Sunčica Bakić misle da je označavanje potrebno u slučajevima kad AI značajno doprinosi stvaranju sadržaja, dakle, uvijek kad je sadržaj najvećim dijelom ili u potpunosti automatski generisan ili bitno preoblikovan. S druge strane, minimalna tehnička obrada bez uticaja na sadržaj predstavlja manji rizik.

Obezbjedivanje pouzdanog razlikovanja autentičnog i sintetičnog sadržaja, kao i etičko označavanje sadržaja kreiranog uz pomoć AI, od ključnog su značaja za održavanje povjerenja javnosti u medije i informacije koje plasiraju. Stoga je glavni princip koji bi mediji trebalo da slijede transparentnost u pogledu načina kreiranja sadržaja. Iako ta pitanja nisu regulisana zakonom, etički pristup novinarstvu podrazumijeva da konzumenti medijskih sadržaja budu upoznati sa ulogom AI tehnologije u kreiranju sadržaja, bez obzira na obim same intervencije vještačke inteligencije u tom procesu. Ratko Četković ističe da u *Danu* uvijek označe sadržaje koje je kreirala AI,⁶⁵ te da se za video generisan

65 Vidjeti na: <https://www.dan.co.me/kultura/audio-muzicka-poezija-5245096>.

vještačkom inteligencijom kreira i posebno stilizovan logo.⁶⁶

Žuan Barata smatra da prekomjerno označavanje treba izbjegavati, jer može izazvati konfuziju i nepotrebno nepovjerenje. On kaže da je označavanje neophodno kada predstavljanje određene vrste sadržaja (na primjer, slike za ilustriranje izvještaja) može izazvati konfuziju među publikom. Ono se mora uključiti i u slučajevima kad se AI koristi za prenos događaja uživo ili za tzv. izvještavanje iz minuta u minut o nekom tekućem događaju na brz način.⁶⁷

Zvezdan Vukanović se osvrnuo i na ekonomske implikacije AI u novinarstvu. Posebno izdvajajući promjene u pogledu zapošljavanja, smanjenja troškova i modela prihoda, on zaključuje:

„Integracija vještačke inteligencije u novinarstvo predstavlja transformacioni pomak paradigme koji iznova definiše ekonomske strukture, dinamiku rada, efikasnost troškova i strategije monetizacije u medijskoj industriji. Automatizacija pokretana vještačkom inteligencijom, algoritamsko generisanje sadržaja i analitika podataka u novinarstvu povećavaju produktivnost, smanjuju operativne troškove i restrukturiraju tokove prihoda, dok istovremeno postavljaju ključna pitanja o gubitku radnih mjesta, tržišnoj monopolizaciji i komodifikaciji novinarskog sadržaja.“

III.7. Edukacija kao osnova za etičnu i sigurnu upotrebu AI

Programe medijske i informatičke pismenosti treba prilagoditi kako bi i novinare i publiku edukovali o sadržaju generisanom vještačkom inteligencijom i njegovom potencijalnom uticaju na povjerenje javnosti, ističu naši sagovornici.

Smatraju da treba uvesti obuku o prepoznavanju AI sadržaja, razumijevanju njegovih ograničenja i provjeri izvora, da publiku treba učiti kritičkom razmišljanju, a novinare kako da koriste vještačku inteligenciju na etičan i transparentan način. Nažalost, ovoj kompleksnoj temi se i dalje ne pridaje previše pažnje, saglasni su naši sagovornici. Obuke su uglavnom organizovane kroz jednodnevne seminare i radionice, što nije dovoljno da bi se efikasno ušlo u srž problema. Za adekvatne dugoročne programe, ističu oni, koji bi na duže staze povećali otpornost medijskog sektora i podigli razumijevanje primjene AI na viši nivo, potrebna je šira koalicija medija i NVO sektora, ali i politička volja da se to pitanje stavi na dnevni red. Očuvanje profesionalizma i kvaliteta novinarstva kroz odgovarajuću obuku i dobre mehanizme samoregulacije od ključnog je značaja da bi se obezbijedila transparentnost i odgovornost u novinarskim sadržajima generisanim primjenom AI ili uz pomoć AI. Dakle, obavezno označavanje, jasna interna pravila, edukacija novinara i urednika i mehanizmi za provjeru sadržaja, sumiraju naši sagovornici. Publika mora da zna kako je sadržaj nastao.

Mr Hakile Resulbegović, saradnica u nastavi na studijskom programu Primijenjena psihologija Fakulteta primijenjene nauke na Univerzitetu Donja Gorica u Podgorici, angažovana i kao analitičar-

ka na Institutu *Damar*, smatra da edukacija o AI postaje neophodna, jer medijske kuće moraju obučavati novinare da pravilno koriste alate i prepoznaju njihove prednosti i ograničenja. Pored toga, po njenom mišljenju, etička regulacija igra ključnu ulogu, pa bi sadržaje u čijem kreiranju učestvuje AI trebalo jasno označiti kako bi se izbjegle manipulacije i zablude publike. Kao dobar primjer takve prakse navodi BBC, koji koristi AI za analizu podataka u istraživačkom novinarstvu, ali krajnji narativ i interpretaciju ipak uvijek oblikuje čovjek.

Hakile Resulbegović:

„Edukacija o AI postaje neophodna [...], novinari treba da prepoznaju prednosti i ograničenja alata.“

I Tanja Keršovan smatra da je u edukaciju novinara, publike, javnih službenika i regulatora potrebno uključiti pitanja koja se odnose na vještačku inteligenciju: kako algoritmi funkcionišu, koji su etički izazovi, kako prepoznati AI generisani sadržaj i kako očuvati povjerenje u vjerodostojne izvore. Barata je saglasan da pismenost u oblasti primjene AI, baš kao i računarska ili digitalna pismenost, treba da bude neizostavni segment svih obuka ili programa medijske edukacije.

Programi medijske i informatičke pismenosti treba da budu prilagođeni novoj realnosti, u skladu sa sve značajnijom ulogom vještačke inteligencije u kreiranju medijskih sadržaja, naglašava Sunčica Bakić. Oni moraju obuhvatati ključne aspekte pitanja koja se odnose na tehnologiju, etiku i odgovornu upotrebu AI. Kod konzumenata medijskih sadržaja, smatra ona, neophodno je razvijati vještine potrebne za razlikovanje autentičnog i sintetičnog sadržaja, s fokusom na fotografije i video-snimke. Takođe je važno da se obuču kako da koriste alate za provjeru autentičnosti sadržaja.

Hakile Resulbegović ističe značaj stalnog ulaganja u edukaciju svih koji se bave izazovima AI u novinarstvu. Uvođenje AI u novinarstvo zahtijeva jačanje digitalne i medijske pismenosti, kako među novinarima tako i među građanima. Po njenom mišljenju, edukativni programi za novinare trebalo bi da uključe obuku o korišćenju alata AI, prepoznavanje algoritamskih pristrasnosti i analizu sintetičnih sadržaja. Publika, s druge strane, treba da bude osnažena kritičkim razmišljanjem i alatima za prepoznavanje AI generisanog sadržaja. Posebno je važno, dodaje, podučavati građane i građanke kako da razlikuju autentične vijesti od manipulirane informacije, pri čemu naglasak treba da bude na provjeri izvora i upotrebi verifikacionih platformi. Ona smatra da bi bilo poželjno u škole i univerzitete uvesti kurseve digitalne pismenosti koji uključuju teme o AI i njenom uticaju na medije, dok novinarske organizacije treba da izrade priručnike i vodiče koji će olakšati upotrebu AI tehnologija na etičan i odgovoran način.

⁶⁶ Vidjeti na: <https://youtu.be/LNFjk4Jj-MM>.

⁶⁷ Na primjer, bot koji prenosi rezultate izbora čim postanu javno dostupni ili transkribuje govor dok se izgovara.

III.8. AI i demokratija: između potencijala i prijetnje

AI može biti i protivnik i saveznik u borbi protiv dezinformacija, slažu se naši sagovornici, a to zavisi od načina na koji se koristi, te da li se i u kojoj mjeri poštuju etički, profesionalni i demokratski principi. Odgovarajući na dilemu da li je vještačka inteligencija protivnik ili saveznik u borbi protiv dezinformacija, Vukanović se poslužio konstatacijom da je AI kao dvosjekli mač u informativnim ratovima. To znači, pojašnjava on, da AI nije inherentno protivnički niti inherentno dobronamjeran alat – to je moćan alat čije su posljedice određene etičkim, regulatornim i tehnološkim okvirima u kojima djeluje. Odgovornost je na novinarima, donosiocima politika, istraživačima AI, kao i medijskim institucijama, da osiguraju da AI ostane sila za istinu, a ne obmanu. „AI bi trebalo da bude čuvar istine, a ne arhitekta iluzije. Njena uloga u novinarstvu mora biti definisana integritetom, budnošću i neprekidnom posvećenošću faktičkoj autentičnosti“, kaže Vukanović.

Tanja Maksić:

„Ako bi AI na neki način mogla da doprinese preokretanju ovih trendova, onda perspektiva postoji. Ako ne, postoji bojazan da idemo ka nekoj vrsti informacionog haosa.“

Upotreba vještačke inteligencije u novinarstvu može predstavljati opasnost ili perspektivu za budućnost demokratije – u zavisnosti od toga kako se koristi, kontroliše i reguliše. Iako služi kao moćan saveznik u poboljšanju pristupa informacijama, AI se takođe može zloupotrijebiti za širenje dezinformacija i negativno uticati na važne demokratske procese u društvu. S obzirom na to da AI omogućava brzo i uvjerljivo generisanje manipulativnih sadržaja, od ključnog je značaja sprovesti regulaciju, nadzor nad alatima, edukaciju korisnika i podržavati nezavisno novinarstvo utemeljeno na profesionalnim standardima. Kao saveznik, AI može brzo prepoznati lažne vijesti analizirajući obrasce i podatke, pomoći u analizi i plasiranju informacija. Kao protivnik, olakšava stvaranje uvjerljivih dezinformacija, poput lažnih video-snimaka. Sve, dakle, zavisi od toga u čijim su rukama alati, ističe Vukanović. Proliferacija AI u novinarstvu nije ni neupitni blagoslov ni neizbježna prijetnja, kaže on, već epohalni presedan koji zahtijeva neumornu budnost, etičko upravljanje i regulatornu predostrožnost. Ključ svega leži u odgovornom razvoju i regulaciji. Ako alati AI budu razvijani na temelju etičkih principa i demokratskih vrijednosti, te korišćeni na informisan i promišljen način, rizik od štetnih posljedica biće znatno manji. Ipak, s obzirom na trenutno stanje, teško je sačuvati optimizam, slažu se naši sagovornici. Ono što je svakako neophodno jeste da mediji u cjelini, ali i svaka medijska kuća pojedinačno, imaju odgovarajuće principe, pravila i protokole u vezi s opsegom i ograničenjima korišćenja alata AI.

Budućnost demokratije neizvjesna je u tako mnogo pogleda, ističe Tanja Maksić, a jedan od najbitnijih svakako je medijski ekosistem. Ona je uvjerena da su mediji, kao industrija i kao profesija, u ovom trenutku u velikoj krizi. Mnogo ljudi napušta profesiju, plate nisu konkurentne, industrija je

mahom osiromašena, društvene mreže su preuzele primat kao kanali informisanja... Dakle, smatra ona, ako bi AI na neki način mogla da doprinese preokretanju ovih trendova, onda perspektiva postoji. Ako ne, postoji bojazan da idemo ka nekoj vrsti informacionog haosa, ili da u budućnosti kvalitetno novinarstvo opstane, ali da ne bude dostupno svima, već samo onima koji su spremni da za njega plate. Krivokapić dijeli tu bojazan, ali takođe ukazuje na različite načine regulatornog odgovora na rizike tehnološkog doba:

„Kada govorimo o demokratiji, onda je riječ i o državi kao značajnom igraču i onda se postavlja pitanje regulacije. S jedne strane, možemo vidjeti snažno nastojanje Evrope da ojača intervenciju države na informacionom tržištu. S druge strane, vidimo aktuelnu američku politiku, koja zdušno pokušava da ugasi intervencionizam koji je Evropa demonstrirala na digitalnom tržištu i zapravo promoviše potpuno drugačije vrijednosti, preferirajući slobodu informisanja iznad bilo kog modela regulacije.“

Iako je ranije i sam bio zagovornik tog drugog smjera, Krivokapić nije više siguran da je to dobar pristup. Kao posebno važno pitanje on ističe razliku u moći između medija i ogromnih korporacija, koje danas ne drže samo distribuciju, već i infrastrukturu za obradu. „Sve to je na kraju kod nekog tamo. Ti to ništa nemaš svoje. Ti ništa svoje nisi napravio. Ti si neki krajnji korisnik, kome je dato da to manje ili više koristi džabe da bi hranio nešto tamo i jačao nekog tamo giganta, neku godzilu. Ali to je sad već neka druga priča“, kaže on.

Tanja Maksić ističe da AI može da osnaži novinarstvo i poveća pristup relevantnim i kredibilnim informacijama, ali ako se koristi manipulativno, onda podriva povjerenje, demokratiju i slobodu medija. Na koncu, AI je vrijednosno neutralna alatka: „Dobri mediji će uvijek poštovati pravila profesije, loši mediji je krše, bez obzira na tehnologiju kojom proizvode sadržaj“, zaključuje ona. Ostaje da i ostali akteri ovog složenog i delikatnog sistema, poput države i međunarodnih organizacija i institucija, pronađu prave načine da odgovore izazovima sadašnjeg trenutka, balansirajući, nekada i na ivici noža, između sigurnosti i slobode.

IV. UMJESTO ZAKLJUČKA: ETIČKE SMJERNICE O UPOTREBI AI U NOVINARSTVU

Etičke smjernice koje su pred vama formulisane su na osnovu strukturiranih intervjua s novinarima i medijskim ekspertima, a uz pomoć alati AI i ljudske redakture i lekture teksta. Iako je duh intervjua u značajnoj mjeri očuvan, ostaje bojazan da alatke AI, čak i u najosjetljivijim oblastima ljudskog djelanja i regulacije – kakva je ona etička – pokazuju za nas i dalje začeđujuću „osjetljivost“ i primjerenost temeljnoj namjeri i zadatku koji im je dat.

IV.1. Transparentnost

Medijski sadržaji koji su u cjelosti generisani uz pomoć AI tehnologije moraju biti jasno označeni kao takvi. Korištenje AI za prevod bez humane lekture i korekture takođe treba biti označeno, dok u slučajevima kad AI samo asistira u tehničkim aspektima, poput transkripcije, ne postoji obaveza označavanja.

IV.2. Ljudska kontrola i odgovornost

Nijedan sadržaj generisan od strane ili uz pomoć AI ne smije biti objavljen bez ljudske revizije i odobrenja. Alati AI moraju biti isključivo pomoćno sredstvo, a ne zamjena za profesionalni rad i sud novinara.

Novinari i urednici snose punu odgovornost za sadržaj koji objavljuju, bez obzira na stepen AI intervencije.

IV.3. Tačnost i provjera informacija

Sadržaji generisani uz pomoć AI moraju proći kroz provjeru činjenica, posebno imajući u vidu mogućnost tzv. halucinacija/konfabulacija, tj. netačnih informacija u AI sistemima. AI ne smije biti korišćena za proizvodnju dezinformacija, difamacija niti manipulativnih narativa.

IV.4. Upotreba AI u kreiranju vizuelnog sadržaja

Vizuelni sadržaji (fotografije, ilustracije, video-snimci i animacije) generisani uz pomoć AI moraju biti jasno označeni kao takvi, posebno ukoliko mogu dovesti do zabune.

Sintetički generisani sadržaji ne smiju sadržavati elemente koji krše zakone, narušavaju dostojanstvo, podstiču diskriminaciju ili povređuju pravo na privatnost. Prilikom kreiranja takvog sadržaja treba pažljivo birati elemente kako bi se izbjegla upotreba neadekvatnih simbola i netačno, nepotpuno ili neadekvatno predstavljanje.

Mediji moraju jasno razlikovati sadržaj koji je stvarno snimljen od onoga koji je generisan ili izmijenjen uz pomoć AI i označiti ga, što je posebno važno u slučaju dipfejka i sličnih tehnologija. Neophodno je da mediji razviju unutrašnje politike koje regulišu dizajn i distribuciju takvih sadržaja, uključujući postavljanje posebnih oznaka i meta podataka koji ukazuju na AI porijeklo vizuelnog materijala.

IV.5. Očuvanje integriteta i uredničke autonomije

Novinarski rad mora ostati utemeljen na ljudskoj interpretaciji, kritičkom mišljenju i etičkoj odgovornosti.

Odluke o tome koje će vijesti biti objavljene, kako će biti oblikovane i na koji način distribuirane moraju ostati u rukama uredništva.

IV.6. Prevencija homogenizacije i očuvanje pluralizma

Alati AI ne smiju doprinositi uniformisanju sadržaja. Novinari i novinarke moraju težiti raznovrsnosti izvora i perspektiva.

Redakcije treba da njeguju autentičnost novinarskog izraza i izbjegavaju automatizovano recikliranje ili tzv. kopi-pejst prenošenje informacija.

IV.7. Poštovanje autorskih prava i intelektualne svojine

Korišćenje tuđeg rada kroz AI generisani materijal bez dozvole ili navođenja izvora neprihvatljivo je. Prilikom korišćenja AI za generisanje sadržaja, mora se voditi računa o autorskim pravima, izvorima i licenciranju sadržaja.

IV.8. Zaštita privatnosti i dostojanstva

AI ne smije biti korišćena za proizvodnju sadržaja koji krše privatnost i dostojanstvo ili podstiču nasilje.

Posebna pažnja mora biti posvećena zaštiti ranjivih grupa (rodnih, rasnih, seksualnih, klasnih, etničkih, političkih, ideoloških itd.).

IV.9. Edukacija i digitalna pismenost

Novinari i urednici moraju biti kontinuirano obučavani o mogućnostima, ograničenjima i etičkim aspektima alata AI. Redakcije su dužne da ulažu u edukaciju zaposlenih i uspostavljanje internih pravila za odgovornu upotrebu AI.

IV.10. AI u novinarstvu i demokratski principi

Alati AI u novinarstvu moraju služiti istini, javnom interesu i demokratskim vrijednostima. Mediji ne smiju dozvoliti da AI bude sredstvo za kontrolu narativa, manipulaciju i gušenje slobode izražavanja.

Autori:

Aneta Spaić
Ranko Vujović
Paula Petričević
Ilija Jovičević

Izdavač:

Medijski Savjet za samoregulaciju

Za izdavača:

Ranko Vujović, Izvršni sekretar

Tiraž: 100

Štampa: Tipograf, Podgorica

Godina i mjesto izdavanja: Podgorica, 2025

CIP – Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње
ISBN

Dodatak: Ovo istraživanje je nastalo kao dio UNESCO projekta koji finansira Evropska unija “Izgradnja povjerenja u medije u Jugoistočnoj Evropi: Podrška novinarstvu kao javnom dobru”, a realizovano je u saradnji Medijskog savjeta za samoregulaciju i dva ombudsmana - ombudsmanke Vijesti i Monitora i ombudsmana Dana.

#TrustinMediaSEE

Sadržaj ovog dokumenta je isključivo odgovornost njegovih autora i ni u kom slučaju ne odražava stavove UNESCO-a ili Evropske Unije

ISBN 978-9940-9619-3-0
COBISS.CG-ID 34644996

